

รายงานฉบับสมบูรณ์
เงินทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน ปี 2550

การศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สถาบันวิจัยสังคม
วิทยาลัยประชากรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิพรรณ ประจวบเหมาะ

รายงานฉบับสมบูรณ์
เงินทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน ปี 2550

การศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สถาบันวิจัยสังคม
วิทยาลัยประชากรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิพรรณ ประจวบเหมาะ

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	1
	วัตถุประสงค์	1
	กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา	2
	โครงสร้างความสัมพันธ์ในระดับชุมชน	2
	การเก็บรวบรวมข้อมูล	5
	การวิเคราะห์ข้อมูล	7
	จริยธรรมการวิจัย	7
	ประโยชน์ที่จะได้รับ	7
2	สภาพทั่วไปของชุมชนไหล่น่าน	9
	ที่ตั้ง ขนาดและสภาพทางภูมิศาสตร์	9
	ลักษณะทางประชากร	10
	พัฒนาการของชุมชนไหล่น่าน	15
3	ศักยภาพของชุมชนไหล่น่าน	17
	การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนไหล่น่าน	17
	จุดเด่น	19
	จุดด้อย	33
	ปัจจัยเอื้อ	37
	ปัจจัยคุกคาม	38
	ความต้องการของชุมชน	42
4	สรุปและข้อเสนอแนะ	45
	สรุปและข้อเสนอแนะ	45
	ประเด็นที่ท้าทาย	46
	บทบาทของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	47
5	การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: ตัวอย่างแนวทางในการพัฒนาตามศักยภาพของชุมชน	49
	การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	49
	การท่องเที่ยวแบบโยมสเตย์	52
	แนวนโยบายและการจัดการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	53
	แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน	60
	การท่องเที่ยวในตำบลไหล่น่าน	60
	เอกสารอ้างอิง	62

สารบัญตาราง

ที่		หน้า
1	ประชากรตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม	6
2	จำนวนประชากรจำแนกตามหมู่บ้านและเพศ	10
3	พื้นที่หลักสำคัญ จำแนกตามหมู่บ้าน	13
4	บริการพื้นฐานและระบบสาธารณสุขปโคค จำแนกตามหมู่บ้าน	14
5	ภูมิปัญญาชาวบ้านจำแนกตามหมู่บ้าน	31
6	ประเพณีที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน	32

สารบัญแผนภูมิ

ที่		หน้า
1	สัดส่วนของประชากรสูงอายุต่อประชากรทั้งหมด จำแนกตามหมู่บ้าน	11
2	ดัชนีประชากรสูงอายุ จำแนกตามหมู่บ้าน	12
3	อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ จำแนกตามหมู่บ้าน	12
4	ร้อยละของการออกไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง อบต. ครั้งล่าสุด	21

สารบัญแผนภาพ

ที่		หน้า
1	ขั้นตอนและวิธีการศึกษา	3
2	ระบบนิเวศของชุมชน ต.ไหล่น่าน อ.เวียงสา จ.น่าน	4

1. ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ

จากภารกิจของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดทำโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อให้เข้าถึงประชาชนไปยังจังหวัดน่าน และมีโครงการจัดตั้งสถาบันเทคโนโลยีชั้นสูงของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ ตำบล ไหล่น่าน อำเภอเวียงสา เพื่อให้โครงการดังกล่าวบรรลุผลตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยในการถ่ายทอดองค์ความรู้และส่งเสริมศักยภาพให้แก่ประชากรและชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนเป็นเบื้องต้น

การศึกษาในครั้งนี้จะเป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ โดยใช้กรอบแนวคิดในเชิงสหสาขาวิชา ทั้งด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ซึ่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีความเป็นเลิศในศาสตร์ทั้งสาม การดำเนินงานจะอาศัยความร่วมมือและมีการประสานงานร่วมกันของคณะผู้วิจัยจากคณะและสถาบันวิจัยต่าง ๆ ภายในมหาวิทยาลัย ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับนักวิจัยจากสถาบันการศึกษาอื่น ตลอดจนข้าราชการและบุคลากรในหน่วยงานของรัฐและเอกชนในจังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาศักยภาพชุมชน และแสวงหาแนวทางที่จะก่อให้เกิดบูรณาการระหว่างทรัพยากรมนุษย์ ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพชุมชน และเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีระบบและยั่งยืนในตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งสถาบันเทคโนโลยีชั้นสูงดังกล่าว

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระบบชุมชนของชุมชนเป้าหมายในตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา เปรียบเทียบกับชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของชุมชนเป้าหมาย
3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของชุมชน
4. เพื่อศึกษาแนวโน้มและทิศทางการพัฒนาของชุมชนในอนาคต
5. เพื่อศึกษาปัจจัยอันเป็นข้อจำกัดหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาการของชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่ส่งเสริมและเอื้อต่อการพัฒนาของชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่ส่งเสริมและเอื้อต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนของชุมชน
6. เพื่อหาแนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม และระบบนิเวศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาของชุมชนอย่างยั่งยืน

3. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาสภาวะการณ์ปัจจุบัน แนวโน้มและทิศทางการพัฒนาในอนาคตของ ทรัพยากรมนุษย์ ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม และระบบนิเวศ ตลอดจนบทบาทของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในชุมชนเป้าหมายนั้น จะพิจารณาถึงระบบเครือข่ายทางสังคมของชุมชน และปฏิสัมพันธ์ ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

4. โครงสร้างความสัมพันธ์ในระดับชุมชน

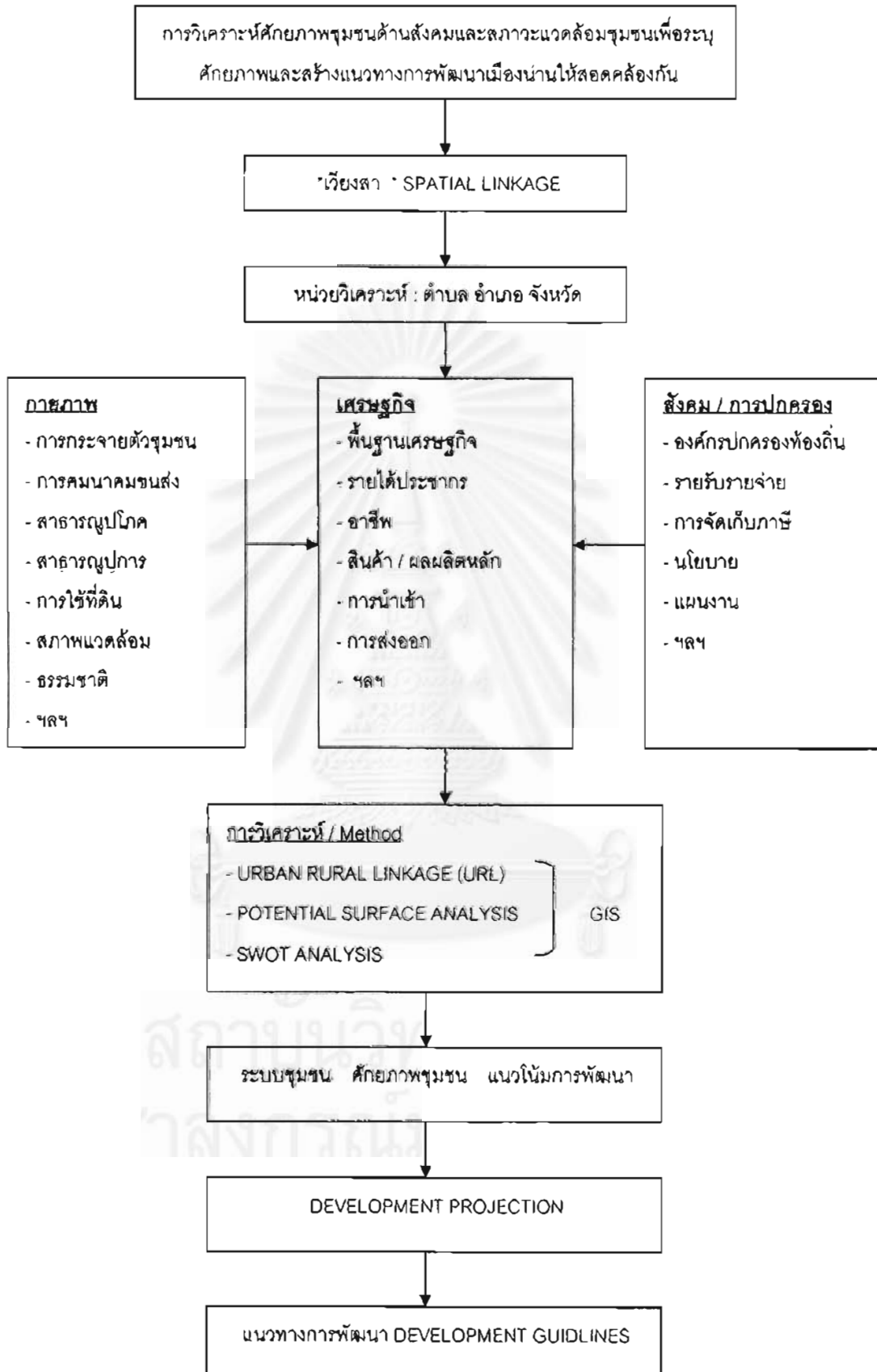
โครงสร้างความสัมพันธ์ในระดับชุมชนนั้น ประกอบไปด้วย

1. ชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้ ชุมชน จะหมายถึง ประชากรที่อาศัยในชุมชนที่เป็นตัวอย่างในพื้นที่ตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา ผู้นำชุมชนและกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม ผลิต กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น
2. สถาบันเทคโนโลยีชั้นสูงของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ระบบเศรษฐกิจในชุมชน เช่น โครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล เศรษฐกิจในภาคการเกษตร เศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ระบบออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน
4. ระบบสังคมและวัฒนธรรม เช่น สัมพันธภาพในชุมชน การจัดระเบียบสังคม การควบคุมทางสังคม ทุนทางสังคม การสร้างเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน และวิถีชีวิตตลอดจน วัฒนธรรมของชุมชน
5. ระบบการปกครองท้องถิ่น
 - องค์การบริหารส่วนตำบล
 - อำเภอ

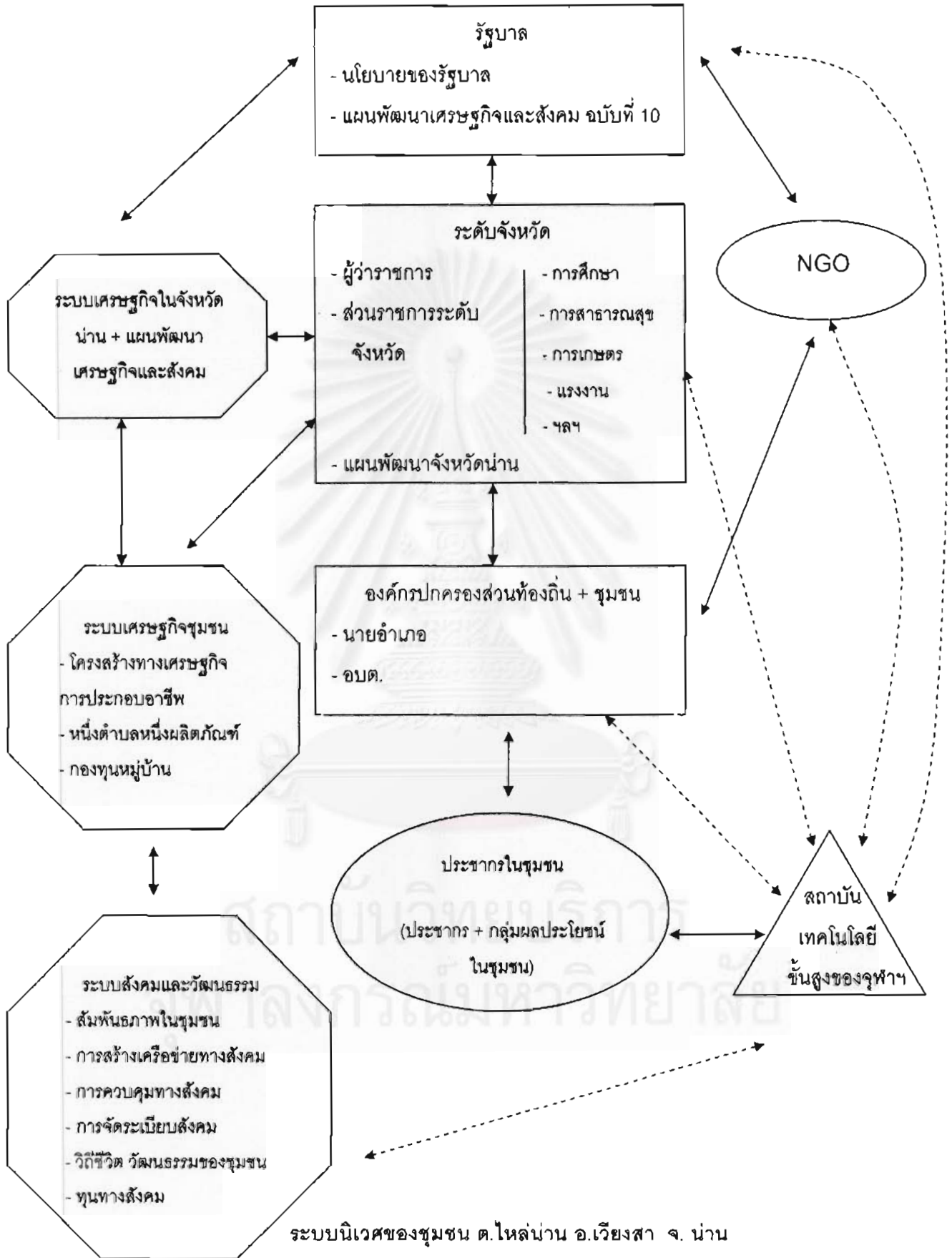
โครงสร้างเครือข่ายทั้ง 5 ส่วนข้างต้นต่างมีปฏิสัมพันธ์กัน และอยู่ภายในระบบนิเวศของชุมชน นอกจากนี้ โครงสร้างเครือข่ายในระดับชุมชนและท้องถิ่นยังมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างระดับจังหวัด และระดับประเทศ ได้แก่

1. ระบบการปกครองระดับจังหวัด
 - ผู้ว่าราชการจังหวัด
 - ส่วนราชการระดับจังหวัด เช่น ด้านการศึกษา การสาธารณสุข การเกษตร แรงงาน เป็นต้น
2. ระบบเศรษฐกิจและแผนพัฒนาในระดับจังหวัด
3. รัฐบาล ได้แก่ นโยบายรัฐบาล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 10
4. องค์กรอิสระ เช่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม องค์กรด้านการพัฒนาชุมชน องค์กรด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นต้น

แผนภาพที่ 1 ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

แผนภาพที่ 2

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้การรวบรวมข้อมูลใน 3 ลักษณะ คือ 1) การรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ 2) การเก็บข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม 3) การรวบรวมข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงปริมาณด้วยการใช้แบบสอบถามชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1.1 การรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ

เป็นการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งต่างๆ เช่น จากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบล ข้อมูลจากกรมการพัฒนาชุมชน ข้อมูลจากโครงการวิจัย และจากเว็บไซต์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านต่างๆ ของชุมชนศึกษาสภาพและพัฒนาการของท้องถิ่นเป้าหมายจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ศึกษาถึงปัญหาที่สำคัญ ตลอดจนแผนและการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งการดำเนินงานเก็บข้อมูลในส่วนนี้ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปีงบประมาณ 2548

5.1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในรายละเอียดเชิงลึกเพิ่มเติมจากข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร ประชากรตัวอย่างในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เลือกจากกลุ่มประชากรที่มีบทบาทหรือมีส่วนได้ส่วนเสียกับการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น และเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับระบบการบริหาร เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจนให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเด่น ข้อด้อยและปัจจัยเอื้อและปัจจัยอุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชน การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

- การสัมภาษณ์เชิงลึก

เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคล โดยใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ได้แก่ ผู้นำชุมชน และ เจ้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่น สาเหตุที่เลือกใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกประชากรกลุ่มนี้เนื่องจาก เป็นผู้ที่สามารถวิเคราะห์และให้ข้อคิดเห็นในประเด็นที่ศึกษาได้อย่างลึกซึ้ง อีกทั้งมีภาวะการเป็นผู้นำสูง จึงไม่สมควรที่จะนำไปร่วมในการสนทนากับประชากรกลุ่มอื่น เพราะอาจมีอิทธิพลหรือชี้นำความคิดเห็นของกลุ่ม

- การสนทนากลุ่ม

เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนาหาข้อเท็จจริงและระดมความคิดเห็นจากกลุ่ม ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มต่างๆ มาเปรียบเทียบกัน ทำให้เข้าใจสภาพของชุมชนได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกกลุ่มที่มีการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการและเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างเข้มแข็งซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มฟื้นฟูและอนุรักษ์ธรรมชาติ กลุ่มอาชีพ กลุ่มผู้สูงอายุ

การวิจัยเชิงคุณภาพได้ดำเนินการใน 2 ช่วงด้วยกัน ช่วงแรกในปี 2548 เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับระบบการบริหาร สภาพการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งประเมินศักยภาพ

ในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชน (รายการที่ 1-8 ในตารางที่ 1) ช่วงที่ 2 ดำเนินการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในปีพ.ศ. 2549 เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ เนื่องจากตำบลไหล่น่านได้ประสบกับปัญหาอุทกภัยจากน้ำป่าไหลหลากอย่างรุนแรงในปี พ.ศ. 2549 ภายหลังจากที่ชุมชนฟื้นตัวจากภัยพิบัติดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงได้เข้าไปทำการศึกษาด้วยวิธีการสนทนากลุ่มผู้นำชุมชนใน 2 หมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านแรกเป็นหมู่บ้านที่มีที่ตั้งบริเวณริมแม่น้ำน่านและได้รับผลกระทบจากอุทกภัยรุนแรงกว่าหมู่บ้านอื่นๆในตำบลไหล่น่าน และหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่งได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมเช่นกัน อีกทั้งเป็นพื้นที่ที่ถูกจัดไว้ว่ามีความเสี่ยงสูงภัยจากดินโคลนถล่ม (รายการที่ 9 ในตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ประชากรตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม

กลุ่มประชากร	จำนวนประชากรตัวอย่าง
เจ้าหน้าที่ อบต.	2 คน
กำนัน	1 คน
ครูใหญ่	1 คน
เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	1 คน
พระภิกษุ	1 รูป
กลุ่มแม่บ้าน	8 คน
กลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์สัตว์น้ำ	6 คน 1 รูป (พระภิกษุ)
กลุ่มผู้สูงอายุ	16 คน
กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน 2 กลุ่ม	11 คน
รวม	48 คน

5.1.3 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลเชิงคุณภาพจากการดำเนินงานวิจัยในปีแรกพบว่า ยังขาดฐานข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นระบบของชุมชนทั้งในด้านทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้การวิจัยเป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง คณะผู้วิจัยจากวิทยาลัยประชากรศาสตร์จึงได้ร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่าน เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในปี 2550 เพื่อให้ชุมชนมีฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ สามารถใช้อ้างอิงและใช้ประกอบการพิจารณาการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้ รวมทั้งเพื่อใช้เป็นแนวทางให้ชุมชนสามารถรวบรวมและพัฒนาระบบฐานข้อมูลได้ด้วยตนเองต่อไป ข้อมูลชุมชนนี้จะให้ภาพรวมของทั้งตำบลไหล่น่านและภาพย่อยของแต่ละหมู่บ้าน

วิธีการเก็บข้อมูลนี้ดำเนินการโดยคณะผู้วิจัยนำแบบสอบถามเข้าไปชี้แจงให้ผู้นำชุมชนทราบถึงวัตถุประสงค์ของการรวบรวมข้อมูล จากนั้นได้มอบแบบสอบถามให้ผู้นำของแต่ละหมู่บ้านได้ใช้เวลาในการไปรวบรวมข้อมูลและประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อตอบแบบสอบถาม เมื่อดำเนินการตอบเสร็จแล้วจึงส่งกลับมาให้คณะผู้วิจัยประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งหมดที่บันทึกเสียงไว้ได้นำมาถอดข้อความ และจัดพิมพ์เป็นบทสนทนาโดยละเอียดทุกคำพูด จากนั้นผู้วิจัยได้นำบทสนทนาทั้งหมดไปอ่านโดยละเอียด แล้วนำข้อมูลไปจัดกลุ่มรหัสโดยหาคำสำคัญหรือประเด็นเด่นจากข้อมูล จากนั้นจึงทำตารางสรุปและสังเคราะห์ประเด็นต่างๆที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม

ในส่วนของข้อมูลเชิงปริมาณได้มีการนำข้อมูลไปลงรหัสและตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องของข้อมูล หากคำตอบใดไม่ชัดเจนหรือมีคำตอบที่ไม่สอดคล้องกันนักผู้วิจัยได้โทรศัพท์ไปตรวจสอบข้อมูลกับผู้นำของหมู่บ้านหรือของอบต. จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอด้วยสถิติเชิงพรรณนาในรูปของตารางและแผนภาพต่างๆ

สำหรับในรายงานการวิจัยชิ้นนี้จะเป็นวิเคราะห์เชิงการบูรณาการข้อมูลที่รวบรวมมาได้ทั้งจากแหล่งทุติยภูมิและแหล่งปฐมภูมิที่เก็บข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนไหล่น่านในการพัฒนาอย่างยั่งยืน และวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ในการเป็นชุมชนที่พัฒนาบนพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจพอเพียง

7. จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งรักษาสិทธิส่วนบุคคลของผู้ที่ให้สัมภาษณ์ และรักษาความลับของผู้ที่ให้ข้อมูล ดังนั้นการรายงานผลการวิจัยจึง เป็นเป็นการวิเคราะห์ผลในภาพรวม ไม่มีการระบุชื่อ ตำแหน่งของผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อต่างๆ ที่ปรากฏในรายงานผลการวิจัยเป็นนามสมมุติทั้งสิ้น รวมไปถึงชื่อของบุคคลหน่วยงานที่ถูกพาดพิงแต่จะปรากฏว่า "(ขอสงวนนาม)" เพื่อเป็นหลักประกันว่าในการศึกษาครั้งนี้จะไม่มีการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลหรือก่อให้เกิดความเสียหาย หรือมีผลกระทบต่อบุคคลหรือองค์กรที่ถูกพาดพิง

8. ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบถึงระบบชุมชนของชุมชนเป้าหมายในตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา เปรียบเทียบชุมชนอื่น ๆ ในจังหวัดน่าน
2. เพื่อให้ทราบถึงบทบาทและหน้าที่ของชุมชนเป้าหมาย
3. เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงและทิศทางการพัฒนาของชุมชนในอนาคต

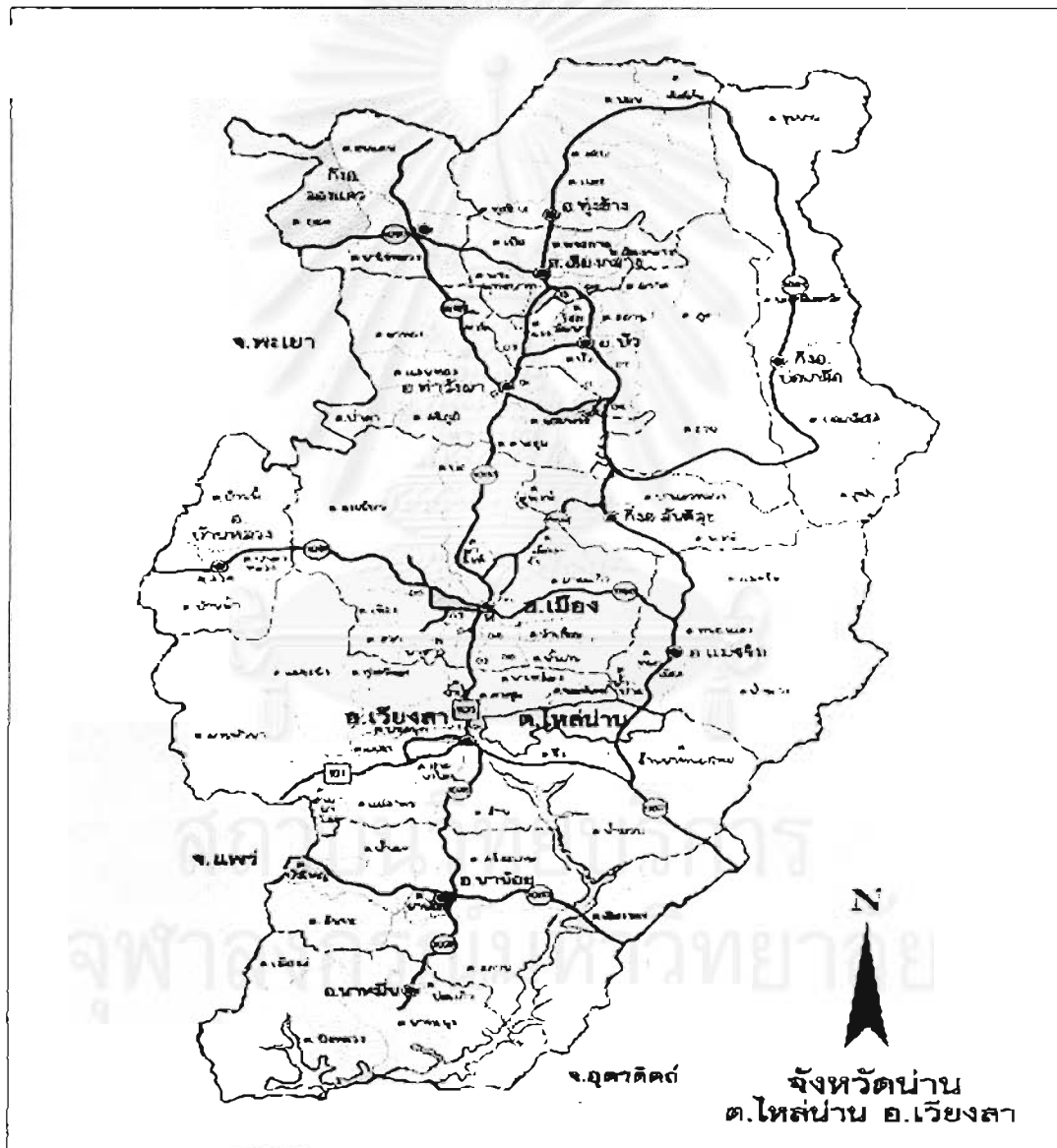
4. เพื่อให้ทราบถึงแนวโน้มและทิศทางการพัฒนาของชุมชนในอนาคต
5. เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยอันเป็นข้อจำกัดหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาของชุมชน ปัจจัยที่ส่งเสริมและเชื้อต่อการพัฒนาชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่ส่งเสริมและเชื้อต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนของชุมชน
6. ทำให้สามารถกำหนดแนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม และระบบนิเวศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาของชุมชนอย่างยั่งยืน

บทที่ 2 สภาพทั่วไปของชุมชนไหล่น่าน

2.1 ที่ตั้ง ขนาด และสภาพทางภูมิศาสตร์

องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่านตั้งขึ้นในปีพ.ศ. 2540 โดยมีพื้นที่ทั้งหมด 125.01 ตารางกิโลเมตร ห่างจากอำเภอเวียงสา 3 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอเมืองน่านประมาณ 30 กิโลเมตร ประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านไหล่น่าน บ้านบุญเรือง บ้านนาสา บ้านท่าข้าม บ้านห้วยสอน บ้านปากจู้ บ้านห้วยเม่น บ้านไหล่น่านน้อย

อาณาเขตที่ติดต่อกับท้องที่ใกล้เคียง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตำบลชุมและตำบลจอมจันทร์
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลซึ้งและตำบลน้ำมวบ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลน้ำปาย อำเภอแม่จรม และตำบลสำหนองใหม่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลกลางเวียง และตำบลน้ำบัว

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ตำบลไหล่น่านเป็นพื้นที่ภูเขาสลับกับพื้นที่ราบแคบๆ ระหว่างหุบเขา มีพื้นที่ราบริมแม่น้ำและพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ มีแม่น้ำสายสำคัญถึง 2 สายไหลผ่าน คือ แม่น้ำน่าน และแม่น้ำว่าซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำน่าน และยังมีห้วยเล็กๆ ที่เป็นต้นน้ำหรือสาขาของแม่น้ำอีกหลายแห่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า นอกจากพื้นที่ส่วนหนึ่งจะเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำซึ่งมีความสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกแล้ว พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีป่าปกคลุม ซึ่งเป็นป่าไม้เบญจพรรณประมาณ 25,000 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 32 ของพื้นที่ทั้งหมดของตำบลไหล่น่าน (องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่าน, 2547 ก)

2.2 ลักษณะทางประชากร

2.2.1 จำนวนประชากร ความหนาแน่นของประชากร และจำนวนครัวเรือน

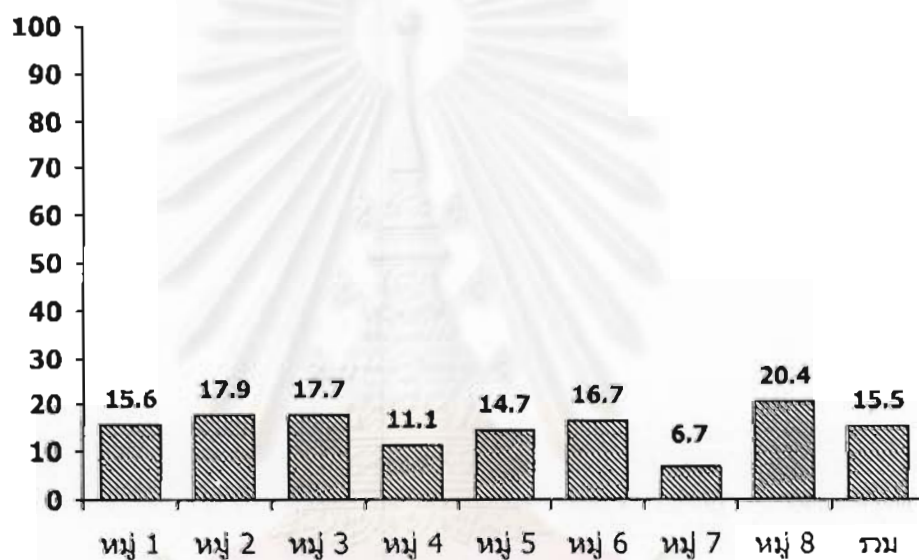
จากข้อมูลที่เก็บรวบรวมโดยการสำรวจ พบว่า ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2549 องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่านมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 3,528 คน เป็นชาย 1,744 คน เป็นหญิง 1,784 คน โดยหมู่บ้านที่มีประชากรมากที่สุด คือ หมู่ 6 บ้านท่าข้าม มีประชากร 772 คน และหมู่บ้านที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ หมู่ 6 บ้านห้วยเม่น ประชากร 120 คน (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 จำนวนประชากรจำแนกตามหมู่บ้านและตามเพศ

หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
หมู่ 1 บ้านไหล่น่าน	260	279	539
หมู่ 2 บ้านบุญเรือง	290	320	610
หมู่ 3 บ้านนาสา	288	250	538
หมู่ 4 บ้านท่าข้าม	352	420	772
หมู่ 5 บ้านห้วยสอน	206	188	394
หมู่ 6 บ้านห้วยเม่น	70	50	120
หมู่ 7 บ้านปากจู้	75	59	134
หมู่ 8 บ้านไหล่น่านเหนือ	203	218	421
รวม	1,744 (ร้อยละ49.4)	1,784 (ร้อยละ50.6)	3,528

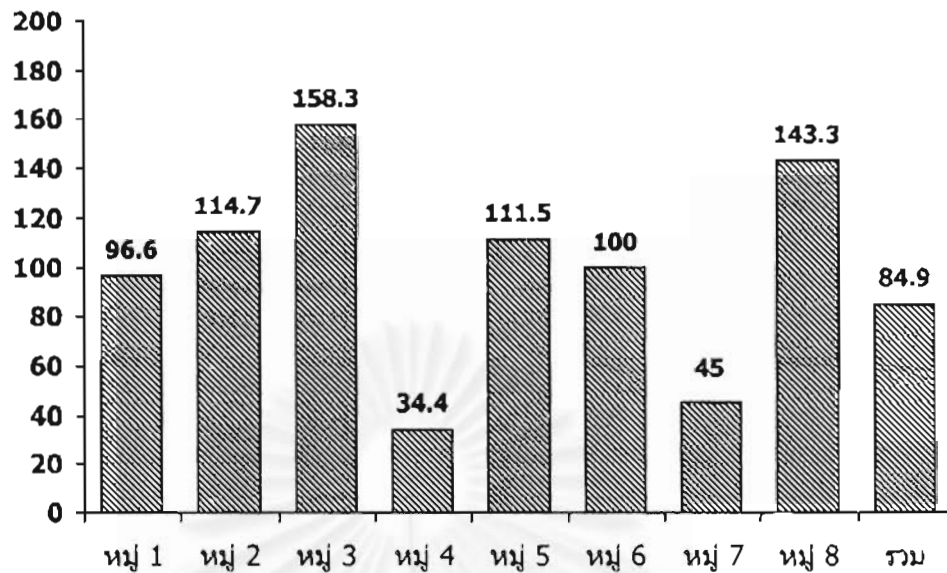
เมื่อพิจารณาสัดส่วนของประชากรในวัยต่างๆ พบว่าประชากรส่วนใหญ่ กว่าร้อยละ 66 อยู่ในวัยแรงงาน (15-59 ปี) ตามด้วยประชากรวัยเด็ก (อายุ < 15 ปี) ร้อยละ 18.3 และประชากรสูงอายุ (อายุ ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) ร้อยละ 15.5 ปรากฏการณ์ที่เห็นอย่างเด่นชัดในกรณีของชุมชนไหล่น่าน คือ การที่โครงสร้างทางอายุของประชากรในพื้นที่ได้เปลี่ยนจากประชากรเยาว์วัยเป็นประชากรสูงอายุอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรอายุมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และในหลายหมู่บ้านในตำบลไหล่น่าน มีประชากรสูงอายุสูงกว่าร้อยละ 17 ของประชากรทั้งหมด (แผนภูมิที่ 2) และค่อนข้างก้าวไปไกลกว่าภาพรวมของประเทศไทย ซึ่งมีประชากรสูงอายุประมาณร้อยละ 10.7 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2550)

แผนภูมิที่ 1 สัดส่วนของประชากรสูงอายุต่อประชากรทั้งหมด จำแนกตามหมู่บ้าน

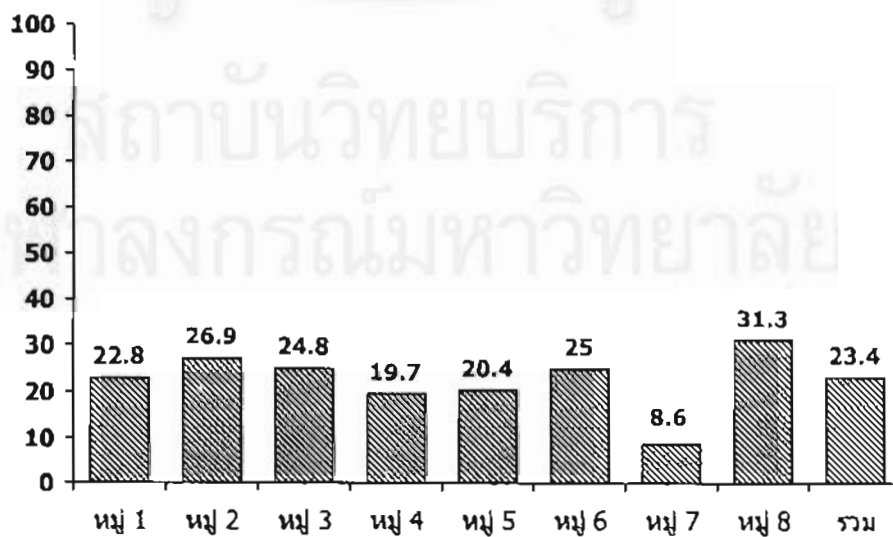
ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อพิจารณาดัชนีประชากรสูงอายุ (Aging Index) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในเด็ก 100 คน มีผู้สูงอายุเท่าใด ดัชนีนี้สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ที่ศึกษานั้น โครงสร้างประชากรหนักไปทางวัยเด็กหรือไปทางวัยสูงอายุ หากดัชนีมีค่าสูงกว่า 100 หมายความว่าสัดส่วนประชากรสูงอายุมากกว่าเด็กในทางตรงกันข้ามหากดัชนีมีค่าต่ำกว่า 100 ย่อมหมายความว่าสัดส่วนของประชากรเด็กมากกว่าประชากรสูงอายุ ข้อมูลจากการสำรวจพบว่า ดัชนีประชากรสูงอายุในตำบลไหล่น่าน มีค่าเท่ากับ 84.9 แสดงว่าโดยเฉลี่ยยังมีสัดส่วนของเด็กมากกว่าผู้สูงอายุเล็กน้อย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อแยกพิจารณารายหมู่บ้าน ครั้งหนึ่งของหมู่บ้านทั้งหมดในตำบลไหล่น่านมีดัชนีสูงกว่า 100 แสดงว่ามีสัดส่วนของเด็กน้อยกว่าประชากรสูงอายุ การที่ดัชนีสูงมีค่าสูงกว่า 100 นี้ น่าจะเป็นผลจากการที่ภาวะเจริญพันธุ์ในพื้นที่ลดลงจนอยู่ในระดับต่ำ ประชากรเด็กจึงน้อยลง ในขณะที่การลดภาวะการตายและความยืนยาวของชีวิตที่เพิ่มขึ้นเป็นลำดับส่งผลให้ประชากรสูงอายุมีมากขึ้นและเป็นสัดส่วนที่มากกว่าประชากรวัยเด็ก และค่อนข้างก้าวไปไกลกว่าภาพรวมของประเทศไทย

แผนภูมิที่ 2 ดัชนีประชากรผู้สูงอายุ จำแนกตามหมู่บ้าน

อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ หรืออัตราส่วนของประชากรสูงอายุต่อประชากรวัยแรงงาน (ประชากรอายุ 15-59 ปี) 100 คน สะท้อนถึงภาระของประชากรวัยแรงงานที่ต้องดูแลเกื้อหนุน ผู้สูงอายุ (ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป) ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมจากข้อมูลพบว่า ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2549 ประชากรในวัยแรงงานในตำบลไหล่น่าน 100 คนต้องดูแลผู้สูงอายุ ประมาณ 23 คน โดยอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุมีสูงสุดในหมู่ 8 ถัดมาเป็นหมู่ 2 (แผนภูมิที่ 4) ด้วยเหตุนี้การเตรียมการด้านสุขภาพ ด้านรายได้ และสวัสดิการต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนไหล่น่าน จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชน

แผนภูมิที่ 3 อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ จำแนกตามหมู่บ้าน

2.2.2 อาชีพ

จากข้อมูลการสำรวจเชิงปริมาณในปี พ.ศ. 2550 พบว่าประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักในด้านเกษตรกรรม โดยมีพืชหลักที่สำคัญ ได้แก่ การเพาะปลูกข้าวเหนียว และทำไร่ข้าวโพดสำหรับสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้ยังมีการปลูกผักสวนครัว สวนลำไย ส้ม และผลิตเมล็ดพันธุ์ผักและผลไม้ (ตารางที่ 2) นอกจากนี้มีการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ เป็ดไก่ วัวนม และสุกร ส่วนอาชีพนอกภาคอุตสาหกรรมที่นิยม เช่น แรงงานก่อสร้าง ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป

ในส่วนของสินค้าชุมชน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ผ่านกระบวนการประชาคม ได้แก่ แหนมหมู ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และเครื่องจักรสาน

ตารางที่ 3 พืชหลักสำคัญจำแนกตามหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	ชื่อหมู่บ้าน	พืชหลักที่เพาะปลูก
หมู่ 1	บ้านไหล่นาน	ข้าวเหนียว ผักสวนครัว ยาสูบ
หมู่ 2	บ้านบุญเรือง	ข้าวเหนียว ข้าวโพด ผัก มะม่วง ลำไย ยาสูบ ไม้สัก
หมู่ 3	บ้านนาสา	ข้าวโพด ข้าวเหนียว ไม้สัก
หมู่ 4	บ้านท่าข้าม	ข้าวเหนียว ข้าวโพด ไม้สัก
หมู่ 5	บ้านห้วยสอน	ข้าวเหนียว ผัก ส้ม มะม่วง มะขาม ยางพารา กฤษณา
หมู่ 6	บ้านห้วยแม่่น	ข้าวเหนียว ข้าวโพด
หมู่ 7	บ้านปากจี้	ข้าวเหนียว ข้าวโพด
หมู่ 8	บ้านไหล่นานเหนือ	ข้าวเหนียว

2.2.3 การบริการพื้นฐานและการสาธารณสุขโรคและสาธารณสุขประชากร

ในตำบลไหล่นาน มีศูนย์เด็กเล็ก 4 แห่ง มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาจำนวน 6 แห่ง สามารถให้บริการแก่เยาวชนในตำบลได้อย่างทั่วถึง ภายในตำบลไม่มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาอย่างไรก็ตามมีโรงเรียนระดับมัธยมอยู่ในตัวอำเภอเวียงสาซึ่งอยู่ค่อนข้างใกล้กับตำบลไหล่นาน เป็นที่น่าสังเกตว่าจากข้อมูลในด้านประชากรจำนวนเด็กในระดับประถมศึกษาไม่มากนัก และมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากภาวะเจริญพันธุ์ลดต่ำลงมาก เด็กที่เกิดใหม่ในแต่ละปีมีน้อยลง นักวิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์ในบางโรงเรียนในพื้นที่พบว่าเด็กในชั้นเรียนระดับอนุบาลมีน้อยมาก เป็นเหตุให้ทางโรงเรียนเริ่มวิตกว่า

นักเรียนในระดับปฐมวัยและประถมศึกษาจะมีจำนวนน้อยเกินไปไม่คุ้มต่อการลงทุนและการบริหารจัดการ และเกรงกันว่าโรงเรียนระดับประถมอาจจะต้องยุบรวมกันเหลือเพียง 1 โรงเรียนต่อตำบล ซึ่งในอนาคตหากมีการยุบรวมโรงเรียนเกิดขึ้นจริง ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาระบบการรับส่งนักเรียนหรือระบบรถโดยสารให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่สูงและห่างจากที่ทำการอบต. ยังขาดระบบบริการรถโดยสาร (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 บริการพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภค จำแนกตามหมู่บ้าน

	หมู่ 1	หมู่ 2	หมู่ 3	หมู่ 4	หมู่ 5	หมู่ 6	หมู่ 7	หมู่ 8
ศูนย์ดูแลเด็กเล็ก / ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	✓		✓	✓	✓			
โรงเรียนประถมศึกษา	✓	✓	✓	✓	✓			✓
ศูนย์บริการสาธารณสุข / สถานีอนามัย	✓							
ร้านขายยาแผนปัจจุบัน		✓						
ศูนย์บริการ / ถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านเกษตร		✓						
ลานกีฬา / สนามกีฬา	✓	✓	✓	✓	✓			
ชมรมผู้สูงอายุ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
กองทุนหมู่บ้าน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
กองทุนฌาปนกิจ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
โทรศัพท์สาธารณะ	✓	✓	✓	✓		✓	✓	
ร้อยละของครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้	100	100	100	98.2	100	100	100	100
ร้อยละของครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้	100	100	100	100	71.7	100	100	100

หมายเหตุ ✓ = มี

ในด้านบริการสาธารณสุข มีร้านขายยาแผนปัจจุบัน 1 ร้านตั้งอยู่ในหมู่ 2 ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลด้วย อีกทั้งมีสถานีอนามัยประจำตำบลไหล่นาน 1 แห่งตั้งอยู่ในหมู่ 2 เช่นเดียวกัน ซึ่งจากข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านทั้งหมด ประชากรมาใช้บริการในสถานีอนามัยประจำตำบล ในขณะที่หมู่บ้านอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ห่างไกลออกไปได้ใช้บริการจากสถานีอนามัยของตำบลส่วนที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง จากการเข้าไปสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มรวมทั้งการสังเกตการณ์พบว่าสถานีอนามัยประจำตำบลไหล่นาน มีบทบาทอย่างสำคัญในการสนับสนุนกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ ทั้งในด้านการส่งเสริมสุขภาพ และการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การเล่นเปตองทุกวันจันทร์ การจัดอบรมต่างๆ ให้แก่ผู้สูงอายุเป็นระยะๆ การส่งเสริมนารายได้เสริมให้แก่ผู้สูงอายุด้วย

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การสานตะกร้า การถักยางยืดเป็นเครื่องมือออกกำลังกาย การปลูกถั่ววง ไร่ร้าง การจำหน่ายสมุนไพรไทย เป็นต้น (ภาพปรากฏในภาคผนวก)

ด้านการคมนาคมนั้น มีถนนสายหลักเป็นถนนลาดยางเชื่อมไปถึงอำเภอเวียงสา ส่วนเส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านต่างๆ ยังมีความแตกต่างกัน มีทั้งที่เป็นคอนกรีตและที่ยังเป็นถนนลูกรัง ในด้านการสื่อสารมีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 1 แห่ง และมีโทรศัพท์สาธารณะ 7 หมู่บ้าน และมีประปา และไฟฟ้าใช้เกือบทุกครัวเรือน

ในด้านการจัดสวัสดิการชุมชนนั้น พบว่าในทุกหมู่บ้านนอกจากจะมีกองทุนหมู่บ้านแล้วยังมีกองทุนฌาปนกิจด้วย

2.3 พัฒนาการของชุมชนไหล่น่าน

ชุมชนไหล่น่านเริ่มรวมตัวเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการมากกว่า 100 ปี ประชากรส่วนใหญ่เป็น"ไทยยวน" และมักเรียกตนเองว่า "คนเมือง" ซึ่งเป็นชาวพื้นเมือง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีภาษาและวัฒนธรรมเดียวกัน มีความเป็นหนึ่งเดียวกันสูง ในอดีต ชาวบ้านดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์ เก็บของป่า และถางป่าเพื่อทำการเกษตร ต่อมาเมื่อชุมชนขยายตัวขึ้นจึงมีการตัดไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและเพื่อการค้า รวมถึงมีการถางป่าเพื่อนำพื้นที่มาใช้ในการทำเกษตรกรรม เพาะปลูกใบยาสูบ ในระยะหลังมา เริ่มมีแนวความคิดที่จะอนุรักษ์ป่าจากการที่ป่าถูกทำลายจนเสื่อมโทรมลงไปมาก การตัดไม้เพื่อทำการค้าลดลง การเพาะปลูกยาสูบยังมีอยู่แต่ลดลงไปตามความนิยมและความต้องการของตลาดที่มีน้อยลง ในปัจจุบันชาวบ้านหันมาปลูกข้าวโพดสำหรับใช้เลี้ยงสัตว์ ทำไร่ถั่วลิสง ไร่ละหุ่ง นาข้าว และผลิตเมล็ดพันธุ์ฝักและผลไม้(www.wiangsa.org และ กรมการพัฒนาชุมชน 2547)

ตามแนวคิดการกระจายอำนาจของภาครัฐ ทำให้การบริหารท้องถิ่นในรูปขององค์การบริหารส่วนตำบลได้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2540 ภายใต้กรอบของกฎหมาย และองค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่านจึงได้เริ่มกำหนดทิศทางการพัฒนา โดยในปี พ.ศ. 2542 ได้มีโครงการ "ไหล่น่าน ตำบลน่าอยู่ขึ้น" โดยมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจไว้ดังนี้

วิสัยทัศน์ตำบลไหล่น่าน

“ตำบลไหล่น่านน่าอยู่	ชุมชนเข้มแข็ง
เป็นแหล่งการศึกษา	พัฒนาสิ่งแวดล้อม
พร้อมรักษารัฐธรรมนูญ	สูงล้ำจิตใจ
ปลอดภัยสิ่งเสพติด	เศรษฐกิจพอเพียง”

จากวิสัยทัศน์ข้างต้นมีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนาของอำเภอเวียงสาและของจังหวัดน่าน ดังนี้(องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่าน 2547, หน้า 1)

วิสัยทัศน์การพัฒนาอำเภอเวียงสา

"เป็นเมืองน่าอยู่ คงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณี เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เศรษฐกิจพอเพียง ปลอดภัย และ เป็นแหล่งการศึกษาชั้นสูง สุขภาพดีก้าวหน้า บริการภาครัฐทั่วถึง เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีการเกษตร การคมนาคมสะดวก ปลอดภัย ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองทุกระดับ ปลอดภัยซื้อสิทธิขายเสียง ประชาธิปไตยมั่นคง"

วิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดน่าน

"น่านเป็นเมืองน่าอยู่ มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่ดีและสวยงาม ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีส่วนร่วมในการพัฒนาแบบยั่งยืน มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง มีการศึกษาที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับการอนุรักษ์ สืบสานศิลปวัฒนธรรมและศาสนา มีบทบาทด้านการค้าชายแดน และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีระบบการเมืองโปร่งใส ปลอดภัยซื้อสิทธิขายเสียง"

บทที่ 3

ศักยภาพของชุมชนไหล่น่าน

3.1 การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน ตำบลไหล่น่าน

การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน ตำบลไหล่น่าน เป็นผลที่ได้จากทั้งการวิจัยจากเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณประกอบกัน การวิเคราะห์ข้อมูลจะเริ่มจากการศึกษาพรรณนะของตัวแทนของกลุ่มต่างๆในชุมชน เกี่ยวกับนิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืน ถัดมาเป็นการนำเสนอผลการวิจัยในรูปของการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนโดยพิจารณาจากจุดเด่น และจุดด้อยภายในชุมชน รวมทั้งปัจจัยเสริม และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคจากภายนอก ที่ส่งผลต่อการพัฒนาของชุมชน

“การพัฒนาที่ยั่งยืน” ในทรรศนะของสมาชิกในชุมชน

ในการที่จะพัฒนาชุมชนในระดับท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย ควรจะต้องมีความเข้าใจและทรรศนะที่สอดคล้องกัน เพราะมีเช่นนั้นแล้วอาจนำไปสู่ความไม่ชัดเจน ความคลุมเครือเมื่อนำไปปฏิบัติ ซึ่งท้ายที่สุดจะส่งผลให้การแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาครั้งจึงได้มีการกำหนดแนวคำถามทั้งในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยให้ผู้ให้สัมภาษณ์ ให้นิยามตามทรรศนะของตน หรือของกลุ่มว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ อะไร และจะทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร

ผลจากการศึกษาได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะในระดับผู้นำชุมชน หรือระดับประชาชน ต่างก็มีมุมมองว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นเรื่องของจิตสำนึกของคนในชุมชนที่จะร่วมแรงร่วมใจกันรักษาและพัฒนาสิ่งต่างๆของชุมชนให้สืบทอดต่อไปถึงลูกหลาน ไม่ว่าจะเป็สิ่งแวดลอมทางธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรม โดยมีปัจจัยหลักคือ ความสามัคคี การมีผู้นำที่ดี ส่วนปัจจัยเรื่องเงินทองนั้นไม่ใช่สิ่งที่สำคัญที่สุดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นิยามการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำบ้น: ผมคิดว่าเป็นจิตวิญญาณและความรับผิดชอบของทุกคนที่เห็นความสำคัญในจุดนั้นอย่างเช่นว่าที่เห็นได้ชัด เช่น ป่า กับน้ำนี้ไม่มีนะเดี๋ยวนี้มันต้องยั่งยืนสืบลูกสืบหลานตรงนี้และที่นี้วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆอย่างเช่นว่า เป็นประเพณีการแต่งงาน การบวช วันสำคัญ อย่างนี้เราก็ต้องทำให้มันถูกในหลักศาสนา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราเป็นพุทธศาสนาหมดเราไม่มีศาสนาอื่นมาเกี่ยวข้อง ก็จารีตประเพณีเหล่านี้ ก็อยู่ในพุทธศาสนา

ไม่ออกรัตนอกทาง

- สมชาย: ในส่วนตัวผม ผมว่าถ้าจะให้ยั่งยืนจริงๆ ตัวเองต้องรู้จักพอ รู้จักพอ ถ้าไม่รู้จักพอจะไม่ยั่งยืน มีทำในส่วนที่ทำได้ ก็มีรู้จักพอ ใช้ในสิ่งที่ตนมี เหมือนมีปามีน้ำ ต้นไม้บางสิ่งบางอย่างที่ปลูกที่มันไม่ขึ้น ไม่ยอมขึ้น เามาจากเมืองนอกเมืองนามันก็ไม่ขึ้น เพราะมันอยู่ตรงนั้นของมันดีแล้ว แต่ถ้าบางคนไม่เข้าใจ ไปตัด ตัดมาปลูกใหม่มันกว่ามันจะขึ้นมา.....
- ชด: ยั่งยืนไม่ใช่เงิน ความสามัคคีในหมู่บ้าน.....ต้องช่วยดูแล มีน้ำใจ เวลาทุกข์ยากจะมาช่วย มันจะยั่งยืนตลอด
- สนอง: (ถ้าใช้เงิน) ก็จ้างสิ เนอะ

ปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

- คำปัน: ปัจจัยนั้นของเขานั้น ต้องมีความตระหนักที่เห็นความสำคัญตรงนี้ ไม่ได้ว่าเขาไปขึ้นกับเงินกับทองนะเขา ไม่สนใจเรื่องเงินทอง แต่หากว่าจน ตรงนี้ ผู้นำนำดี เขาก็ตามอยู่ ตามก็ทำดี อยู่ที่ผู้นำครับหากผู้นำเขาทำในสิ่งที่ไม่ดีอะไร ผู้นำตามเขาก็ไม่เอาด้วย ผู้นำก็อยู่ไม่ไหว เหมือนกับท่านผู้นำนะ ถ้าผู้นำบอกว่าวันนี้ประชุมนะ แต่พูดแล้วตัวเองมาสาย หรือไม่มา ก็ตามๆ กันไป เต็มที่ฟังนะ ที่นี้ มันมีการวิวัฒนาการพัฒนาการต่างๆ เหล่านี้อยู่ที่ตัวสจริตของผู้นำ
- ชด: ผู้นำในหมู่บ้าน ต้องอธิบายให้ชาวบ้าน ให้เข้าใจ แบบร่วมมือกัน ในการพัฒนา
- ใหม่: ...ก็พัฒนาจิตใจของคนในชุมชนเป็นอันดับแรกแหละ ถ้าพยายามดึงเอาจิตใจของคนมารวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว
- วันดี: ร่วมมือกันไป
- งามตา: มองทุกสิ่งทุกอย่างต้องช่วยกันละ
- ศรีวรรณ: ก็ต้องช่วยกันพัฒนาทำ
- สมชาย: การศึกษาก็มีส่วน.....แล้วรักถิ่นการรักถิ่น.....ผมว่าตำบลไหนเวลานี้ ใครเก่งอย่างไร มาส่งเสริมเลย แล้วกลับมาต้องมีงานทำ มีงานทำที่ตำบลตัวเองไม่ใช่ว่าจบช่างกลมา โรงงานใหญ่ไม่มีมันก็หนีไปหมดคือจริงๆ (จะช่วยชุมชนได้) ต้องด้านเกษตร

3.2 จุดเด่น

- ผู้นำเข้มแข็ง

การที่ชุมชนจะพัฒนาก้าวหน้าไปได้นั้นผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง ผลจากการวิจัยเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นว่าในกรณีของชุมชนไหล่น่าน ผู้นำชุมชนทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาชุมชน และผู้นำทั้งที่เป็นผู้นำทางการบริหารและเมืองในท้องถิ่น รวมถึงตัวแทนของรัฐในระดับท้องถิ่น ต่างเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน และสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือในทุกระดับตั้งแต่ระดับภายในท้องถิ่นได้แก่ เครือข่ายระหว่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน บุคลากรทั้งฝ่ายกำหนดนโยบายและฝ่ายบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่น เช่น ครู และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ผู้นำทางศาสนา ไปจนถึงระดับจังหวัด ได้แก่ สภาจังหวัด และกลุ่มองค์กรเอกชน เช่น กลุ่มชักเมืองน่าน

- บุญมี: คือที่นี้เรายอมรับจริงๆ ว่าเราใช้ศรัทธาของแต่ละกลุ่มแต่ละฝ่าย โดยเฉพาะทางกำนันและผู้นำที่นี้ เป็นกำนันมายาวนานแล้วก็มี คนรู้จักนะครับแล้วก็มีศรัทธา...ศรัทธารวมกันมากๆ เข้าก็เป็นพลัง "
- สมหวัง:ที่อื่นเขายังแตกแยกกันนะอย่าง อบต. กำนันผู้ใหญ่บ้านไม่เข้ากัน..ที่นี้ไม่มีปัญหา
- บุญมี: ผู้นำเป็นที่นี้เราจะมีหมวกหลายใบนะเราสามารถจะเก็บเกี่ยว ประสบการณ์.....ผู้นำ ผมว่าถ้าผู้นำไม่เอาด้วยจบละ ทุกอย่างครับ ถ้าหัวไม่ไป อย่าไปหวังเลยถ้าหัวเจ็ยซาไม่กระดิก
- คำฝ่าย: ผู้นำมีส่วนท่านก็เข้าชุมชนทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเรื่องงานบุญ หรือว่า งานสีดาคืออะไรอย่างนี้ เพราะว่ามีในตำบลของเราท่านก็จะมีส่วนร่วม ตลอด เป็นที่รู้จักแล้วมีปัญหาอะไรก็จะมาช่วยเหลือกัน

- ระบบเครือญาติและสถาบันศาสนาเข้มแข็ง

ชุมชนไหล่น่านมีความเป็นหนึ่งเดียวกันสูง มีระบบเครือญาติเข้มแข็ง ยังสามารถคงไว้ซึ่งระบบการพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกันของสมาชิกในชุมชน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และยังคงดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด มีการนับถือบรรพบุรุษ เน้นเรื่องความกตัญญู และพระสงฆ์ยังเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ด้วย

- นวลป่อง: แต่ถ้าล้วงลึกจริงๆ น่าจะเป็นเครือญาติกันทั้งหมด แล้วทางคนเหนือ นี้ จะถือมาก แม้ว่านามสกุลไม่เหมือนกันแต่พอเค้าไล่สาย ไหล่บู๊ฝีย่ากัน เค้าจะเป็นญาติกันหมดเลย เวลาทะเลาะกัน ไ้ะไม่ว่ากันแล้วไม่ ทะเลาะกัน ก็คือจบ อันนี้คือญาติกันไงคะ อันนี้ก็เป็นข้อดี

.....

สมหวัง: ชุมชนของผมนี่มันอยู่กันอันที่น่อง มันอยู่กันเหมือนพี่เหมือนน้องกัน
แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

สมหวัง: เราไม่มีการรบราฆ่าฟันกันอย่างที่อื่น... เอ้อ มันเป็นความสามัคคีกัน
ไม่แตกแยกกันละ พูดง่ายไม่แตกแยกกันละ มีอะไรเราก็คุยกันพึ่งพา
อาศัยซึ่งกันและกัน ที่อื่นเขายังแตกแยกกันนะอย่าง อบต. กำนัน
ผู้ใหญ่บ้านเขาไม่เข้าใจกัน "

.....

ชด: เป็นชุมชนดั้งเดิม...เป็นคนพื้นราบ....รู้จักพื้นฐานกันหมดเลย

จัน: พูดกันง่ายครับ นั่งอยู่ก็กินนามสกุลได้หมดเลย

.....

ทิพย์ "ถ้าระบบเก่า จะเชื่อเรื่องผีปูย่า มีวัดวาอารามเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ"

ชด: "ประเพณีเรื่องสู่วัย ผู้สูงอายุ "

ทิพย์: "ใช่ สงกรานต์ ทุกปีจะมีสงฆ์น้ำพระ สงฆ์น้ำผู้สูงอายุ"

.....

ผู้นำสนทนากลุ่ม: พระมีบทบาทอะไรใหม่คะ ที่จะดึงคนให้ชุมชนมาร่วมกัน

น้ำทิพย์: มีมากด้วย

ผู้นำสนทนากลุ่ม: ทำอะไรบ้างคะ ที่กลุ่มพระมาทำ

งามตา: สอนในเรื่องธรรม ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน

ใหม่: ป่า พวกปลูกป่าของชุมชน พิธีกรรมทางศาสนาอะไรอย่างนี้ บวชป่า

- ความสามัคคีกลมเกลียวกันในชุมชน

การที่ชุมชนในลำน่านมีความเป็นหนึ่งเดียวกันสูง ทั้งในด้านชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประเพณี นอกจากนี้ชุมชนยังได้รับการปลูกจิตสำนึกในเรื่องของความรักชาติ ความสามัคคี โดยรัฐ จัดการอบรมและพัฒนาากลุ่มลูกเสือชาวบ้าน ซึ่งในระยะต่อมาได้พัฒนาเป็นแกนนำกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาต่างๆ¹ จากปัจจัยต่างๆดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นผลให้ชุมชนมีความสามัคคี กลมเกลียว สมาชิกของชุมชนส่วนใหญ่มีความตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทของตน รักชุมชน รู้จักเสียสละ และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: "จุดเด่นของชุมชนนี้ ที่ ต่างจากชุมชนอื่น มีอย่างไรบ้าง"

¹ คณะวิจัยตำบลในลำน่าน ประชาคมตำบลในลำน่าน 2547 รายงานการวิจัยฉบับย่อ เรื่อง การสร้างความร่วมมือทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำในพื้นที่ตำบลในลำน่าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน โดยการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. ภาค)

ผู้สูงอายุตอบพร้อมกันทุกคน: “ความสามัคคีกัน”

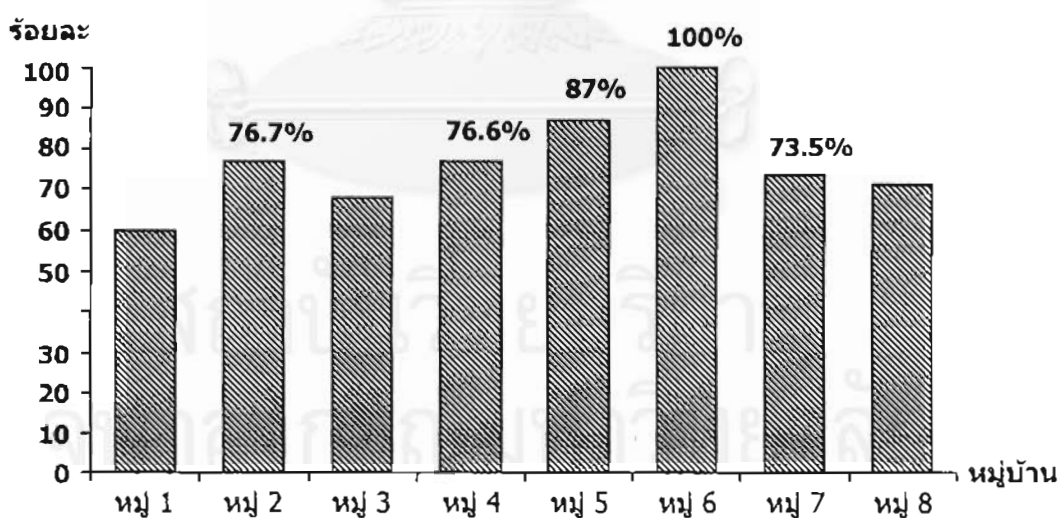
ผู้สัมภาษณ์: ที่นี้มีจุดเด่นอย่างไรบ้างคะ

นายสมหวัง: คือเราไม่มีการที่ว่าไปรบราฆ่าฟันอย่างอื่น.....เอ้อมันเป็น
ความสามัคคีไม่แตกแยกกันละ พุดง่ายๆ ไม่แตกแยกกันละ
มีอะไรเราก็คุยกันฟังหาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่อื่นเขายัง
แตกแยกกันนะ

• พลังการมีส่วนร่วมของประชาชน

ชุมชนไหล่น่านเป็นชุมชนที่มีลักษณะโดดเด่น คือประชาชนตระหนักและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนค่อนข้างสูงมาก จากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า ในรอบปี พ.ศ. 2549 ทุกหมู่บ้านในตำบลไหล่น่านมีการจัดเวทีประชาคมอย่างน้อย 1 ครั้งในรอบปีที่ผ่านมา หมู่บ้านที่มีการจัดเวทีประชาคมบ่อยที่สุด มีถึง 14 ครั้งในรอบปีที่ผ่านมา สำหรับการมีส่วนร่วมในทางการเมือง เช่น การใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งอบต. นั้น พบว่า กว่าร้อยละ 70 ของประชากรในตำบลไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งอบต. ครั้งล่าสุด โดยหมู่ที่ 6 ไปใช้สิทธิถึงร้อยละ 100 (แผนภูมิที่ 5) และหมู่บ้านที่ไปใช้น้อยที่สุด ก็ยังมีอัตราสูงกว่าร้อยละ 60 โดยเหตุผลหลักที่ไม่ไปใช้สิทธิคือไปศึกษาต่อหรือไปทำงานที่จังหวัดอื่น

แผนภูมิที่ 4 ร้อยละของการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง อบต. ครั้งล่าสุด

นอกจากนี้ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเมื่อสอบถามว่า “มีกิจกรรมของชุมชนประเภทใดหรือไม่ที่คนไม่นิยมไปร่วมกิจกรรม” ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกกลุ่มตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าคนส่วนใหญ่ไปร่วมทุกกิจกรรม ไม่มีกิจกรรมใดที่คนไม่นิยมไปร่วม พลังการมีส่วนร่วมนี้ได้สะท้อนให้เห็นจากความสำเร็จในโครงการการพัฒนาต่างๆ อาทิเช่น “โครงการไหล่น่านน่าอยู่” โครงการนึ่งองค์การบริหาร

ส่วนตำบลไหล่น่านได้กำหนดโครงการเป็นรูปธรรมชัดเจนเพื่อการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของชุมชน และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นทุกขั้นตอนตั้งแต่ การกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดรูปแบบและการดำเนินกิจกรรม จนถึงติดตามและประเมินผลการดำเนินงานในรูปของการสนทนากันเป็นกลุ่มหมู่บ้านและการรวมกลุ่มระดับตำบลในรูปของ "เวทีประชาคม"

บุญมี: ปี 42 นี้เราทำเรื่องไหล่น่านน่าอยู่ เราจะทำยังไงกับไหล่น่านน่าอยู่ เป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันนะครับปี 42 ปี 43นี่ก็เป็นการทวงถามว่าสิ่งที่พูดนี้เราทำกันอย่างไรบ้างนะครับ เรามีเวที(ประชาคม) ที่ตั้งเป็นทางการพัฒนาตำบลให้น่าอยู่ มีคนประมาณ 500 คน...ปี 44 เรื่องของการปฏิรูประบบสุขภาพ....เราเปิดเวทีแล้วเชิญ ส.ส.เชิญอะไรมา.... ปี 45 นี้เกี่ยวกับกองทุนนี้ กองทุนหมู่บ้านนี้ ประชากรรุ่นละครับ ประชากรแล้วก็มาปี 46 นี้เราก็ดำเนินการรณรงค์เรื่องอาหารปลอดภัย เรื่องอะไรต่างนะครับ สรุปแล้วเราจะมิงงานอยู่ตลอดนะครับ มีเวทีอยู่ตลอด เราไม่ได้ยึดติดว่าเรื่องไหนเป็นเรื่องใหม่ ๆ แต่ที่นี้เราทำอะไรแบบ เราต้องแชร์ แชร์ ทั้งคน เงิน ของ

- ระบบบรรทัดฐานของชุมชนเข้มแข็ง

นอกจากเวทีประชาคมเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้วชุมชนไหล่น่านยังมีระบบบรรทัดฐานที่เข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนร่วมกันกำหนดกฎกติกาเพื่อรักษาไว้ซึ่งทรัพย์สินสาธารณะ และเพื่อส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเอาใจใส่และเข้าร่วมกิจกรรมของส่วนรวม โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีการกำหนดกฎกติกาของตนขึ้น บรรทัดฐานนี้กำหนดทั้งแนวทางปฏิบัติ แนวทางการควบคุม และแนวทางลงโทษหากไม่ปฏิบัติตาม สำหรับการลงโทษนั้นมี ตั้งแต่ การขานชื่อในที่ประชุม การปรับ ไปจนถึงการถูกปล่อยให้โดดเดี่ยวหรือคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านไม่ให้ความช่วยเหลือ นอกจากนี้ยังสร้างระบบการกำกับดูแลให้เป็นไปตามกฎกติกา โดยการตั้งเป็นคณะกรรมการ และการตั้งตำรวจบ้านซึ่งคัดเลือกมาจากคนในหมู่บ้านต่างๆ และให้ไปรับการอบรมจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ จากนั้นก็ให้มาทำหน้าที่สอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน

เป็นที่น่าสังเกตว่าบรรทัดฐาน หรือ กฎ กติกาที่กำหนดขึ้นในแต่ละหมู่บ้านนี้ ได้รับการยอมรับและนำไปปฏิบัติด้วยดี จากประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน รวมไปถึง ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่น

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ชุมชนนี้ เวลาจัดกิจกรรมคนไปร่วมมากน้อยแค่ไหนคะ

ชด: ไปหมดทุกงาน

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: มีงานไหนที่ไม่ไปบ้าง

ระดับ: ไม่มี ฟรังก์นี่มีงานพัฒนา วันนี้กระจายข่าว ขอหลังละ 1 คน
อย่าได้ขาดวันที่เราจะพัฒนา

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: มีเทคนิคยังไงให้คนไปทั้งหมด เพราะมีหลายหมู่บ้าน
ทำไม่ได้แบบนี้

ระดับ: ครับ ถ้าไม่ไปจะปรับวันละ 80 บาท ในหมู่บ้านเราละ งานใน
หมู่บ้านก็ต้องไปทำ ไม่ไปต้องโดนตัด

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ปรับ 80 บาท

ระดับ: ต้องจ่าย

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ปรับแล้วไปจ่ายไว้ที่ใคร

ระดับ: เก็บไว้ที่ส่วนกลาง จะมีคณะกรรมการเก็บ.....มีงานพัฒนาขึ้น
เราซื้อน้ำแข็ง ซื้อเหล็กจั่ว [ตะปู] เราจะส่งเงินส่วนนี้เป็น
ค่าใช้จ่าย

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ไม่ไปอย่างนี้ ไปบังคับแบบนี้ บางคนเขาก็ไม่ยอมมีส่วนร่วม

ชด: ไม่มีครับ.....เราไม่ได้ออกกฎคนเดียว ชาวบ้านเสนอเอง...
ประชุมร่วมกันว่าทำอย่างไรดี....

.....

ผู้สัมภาษณ์: คิดว่าจุดเด่นที่เขารวมตัวกันได้ เข็มแข็งนี้เป็นอะไรคะ

คำบั้น: ถ้าหากว่ามันเป็นจุดใหญ่ส่วนรวมนะ อันนี้มันเป็นปัญหาใหญ่ ๆ
อย่างเช่นว่า เกี่ยวกับเรื่องของเรา จะพัฒนาเรื่องของความสะอาดวันนี้
นะทั้งหมู่บ้านก็มา เพราะเราตั้งกฎกันไว้ไง ถ้าคนไหนไม่มาปรับ
ปรับคนละ 500 นะ....มาหมดนะ ไม่ต้องว่าชาวบ้านธรรมดา แม้แต่
ข้าราชการก็ต้องเข้ามาร่วม

คำบั้น: ถ้าหากว่าเอาจริง หากว่าไม่ปรับก็ขานชื่อในที่ประชุม

คำบั้น: เออ ถ้าคนไหนไม่มาทำงานส่วนรวมนะ วันประชุมคราวหน้า
ก็ประกาศชื่อโน้น.....ทำให้เกิดความตระหนักด้วยว่าหากตัวเอง
ไม่ไปร่วม ก็ต้องเกิดความอายขายหน้า และอีกอย่างหนึ่ง
เขาจะบอกมาเลยนะ ถ้าหากว่าหนักหนาสาหัสจริงๆ นะ เขามี
งานอะไรของตัวเองก็จะไม่ให้คนอื่นมาร่วม

คำบั้น: ไม่รู้แหละ ถ้าหากว่าคุณไม่ไปทำงานส่วนรวม อย่างสมมุติว่า
ผมไม่ได้ไปวันนั้นะ บ้านไหนเขาพัฒนา มีการพัฒนาแล้ว
ผมไม่ได้ไป แล้วผมไม่ให้เงินเค้า และต่อไปหากว่า ผมจะบวช

ลูกของผม อย่าๆ อย่าไปช่วยมันนะ เราก็ออยู่ของเราเอง อยู่ไหว
ใหม่ละ

.....
ผู้สัมภาษณ์: ส่วนใหญ่ช่วยกันดูแลสอดส่อง
คำป็น: ครับ มีคณะกรรมการ คณะทำงานอยู่มีทุกหมู่บ้านนะ โดยจะ
ใช้ท่านผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นรอง
คณะกรรมการเค้ามินะ มีทุกหมู่บ้าน แต่ถ้าหากว่าเป็นที่มี
ระดับตำบล ท่านกำนันเป็นประธาน

• โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ชุมชนไหล่น่านเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่ถูกพันและพึ่งพากับสภาพแวดล้อมทาง
ธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็นป่าหรือน้ำ "ป่า" เป็นแหล่งอาหารและสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคของคนใน
ชุมชน และเป็นแหล่งที่รักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ "น้ำ" จากแม่น้ำและลำ
ธารมีความสำคัญยิ่งต่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคของประชากรในชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งอาศัยของ
ปลาและสัตว์น้ำนานาชนิด

ชด: จุดเด่นที่ป่าเยอะ พันธุ์สัตว์น้ำก็เยอะ

ระดับ: ที่หากินกว้างขวาง

คำป็น: ...ป่าของตำบลไหล่น่านนี้ อุดมสมบูรณ์ไปด้วย หน่อไม้ ผักต่างๆ
แล้วก็เห็ด เป็นแหล่งที่ให้ชาวบ้านได้เก็บหน่อไม้เอามาบริโภคบ้าง
ขายบ้าง ผักต่างๆ เช่น ผักหวานอันนี้ก็กินเป็นพืชเศรษฐกิจในทุกหมู่บ้าน
ก็ว่าได้ ในตำบลไหล่น่าน นอกจากนำมาบริโภคแล้วก็สามารถที่จะ
หาเงินจุนเจือครอบครัวก็ได้ ถ้าเปรียบก็เหมือนกับซูเปอร์มาร์เกตเล็กๆ
ในชุมชน เกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ..."

บุญมี:ป่านี้ถือว่าเป็นซูเปอร์มาร์เกตของตำบลเลยนะเป็นอาหาร...อันนี้ผม
ถือเป็นโอท็อปเลยนะ...ได้เด็ดหน่อไม้ หน่อไม้ไปขายอะไรต่างๆ
คนต่างถิ่นนี่ ต่างตำบลอะไรต่างๆ เค้าได้มาเก็บเอาไปกินกัน...

สมชาย: จุดเด่น...ก็เมื่อก่อนที่มีแม่น้ำสองสาย คือ แม่น้ำว้า และแม่น้ำน่าน

การขยายตัวของชุมชนก่อให้เกิดการทำลายป่า มลภาวะของน้ำ และการลดลงของ
ปริมาณและความหลากหลายของพันธุ์ปลา อันเป็นทรัพยากรที่มีค่าของชุมชน จึงเป็นเหตุให้ผู้นำชุมชน
และประชาชนกลับมาตระหนักถึงความสำคัญของป่าและน้ำ จึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าและ
น้ำ จนประสบผลสำเร็จ

คำบั้น: แต่ก่อนหน้านี้ คือ มันค่อนข้างจะล่มละลายไปแล้วไง ปัญหานี้
คือ เราไม่สามารถที่จะไปหาปลาทานง่าย ๆ เหมือนเดี๋ยวนี้อันนี้... เพราะ
ว่าระเบิดปลา ไฟฟ้าช็อต.....อันนี้ต่อมาในเรื่องนี้เขาได้สำนึก
ขึ้นมา ถ้าหากว่าเราทิ้งระเบิดอะไรไปนี่ ทรัพยากรตรงนี้ สัตว์น้ำ
ตรงนี้มีสูญหายไป.....

จากการศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประจำปี 2548-2552 ของ
องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่าน พบว่า อบต. ได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม
โดยกำหนดให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นยุทธศาสตร์หลัก
ยุทธศาสตร์หนึ่ง² โดยมุ่งเน้น ใน 2 ด้าน

1) การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบไปด้วย

8 โครงการ คือ โครงการอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำจืด (วังปลา) โครงการปลูกป่าและอนุรักษ์ป่าชุมชน โครงการ
ปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยชีวภาพ โครงการป้องกันการพังทลายของหน้าดิน โครงการบำรุงรักษาความสะอาด
ของแม่น้ำน่านและแม่น้ำว่า โครงการสนับสนุนการป้องกันไฟป่า ทำแนวกันไฟ โครงการจัดทำสวน
สมุนไพร โครงการจัดทำป้ายแสดงแนวเขตป่าชุมชน

2) การจัดการกับขยะให้ได้มาตรฐานตามความเหมาะสมของพื้นที่ ได้แก่ โครงการสร้าง
สถานที่ฝังกลบขยะ โครงการสร้างเตาเผาขยะ โครงการสร้างเตาเผาขยะติดเชื้อ โครงการคัดแยกขยะ

นอกจากนี้ข้อมูลเชิงปริมาณยังยืนยันว่า ชุมชนไหล่น่านให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์
และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากในทุกหมู่บ้านจะมีกลุ่มและกิจกรรมด้านอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า และ 7
ใน 8 หมู่บ้านมีกลุ่มและกิจกรรมด้านอนุรักษ์ต้นน้ำหรือพันธุ์สัตว์น้ำ

โครงการอนุรักษ์ป่าและน้ำเป็นผลงานที่น่าภาคภูมิใจของชุมชน ดำเนินการโดยกลุ่ม
อนุรักษ์ที่เข้มแข็งและมีเครือข่ายเชื่อมโยงกับเครือข่ายต่างๆ ทั้งภายในชุมชน และนอกชุมชน เช่น กลุ่มอัคร
เมืองน่านซึ่ง การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ และป่าไม้ดำเนินการโดยเชื่อมโยงเข้ากับวัฒนธรรมของ
ท้องถิ่นและความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา "พิธีบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ " เป็นกลยุทธ์อันแยบยลที่
ป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า และการอนุรักษ์สายน้ำและพันธุ์สัตว์น้ำได้อย่างดี

คำบั้น: ...เรามีกฎและกติกาอะไรต่างๆ ไว้และก็โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราทำแบบ
ออกกฏศัลบายทางพระสงฆ์องค์เจ้าเข้ามาพร้อมคือ เป็นพิธีสืบชะตา บวช
ป่า บวชปลา ให้กับแม่น้ำ นี้ก็พูดถึงเรื่องป่า ถ้าเป็นแม่น้ำละก็นึกถึงว่า

² องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่าน 2547 แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประจำปี 2548-2552 หน้า 29

ประชาชนทุกวันนี้ก็เหมือนกัน เหมือนกับบุกรุกทำลายป่า แม่น้ำก็เหมือนกันใช้วิธีการจับสัตว์น้ำโดยระเบิด บางคนรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ใช้ยาเบื่อ หารู้ไม่ว่าตัวเองทานเข้าไปสารต่างๆ ตกค้างในร่างกาย ไม่ได้คิด... เราทำพิธีสืบชะตาให้กับแม่น้ำ ท่านพระครู พระสงฆ์องค์เจ้า เข้ามาร่วมทำพิธี คล้ายๆกับการปฏิญาณตน เหมือนๆ กับการสาบานตน จะได้ไม่ทำจะไม่ขวาง จะไม่ทำลาย ถ้าหากว่าตัวเองไปทำลาย แล้วขอให้มือนั้นเป็นไปอย่างนั้นอย่างนี้”

“พิธีการบวชป่า” เป็นการทำพิธีสงฆ์ และนำผ้าเหลืองมาผูกรอบต้นไม้ เหมือนการบวชต้นไม้ ประยุกต์จากการบวชคนมาเป็นบวชต้นไม้ โดยมีหลักการว่าการบวชเป็นการให้ละเว้นการทำชั่ว (ภาพปรากฏในภาคผนวก 1) การบวชเป็นพระก็เพื่อให้คนที่บวชละเว้นจากการกระทำบาปทั้งปวง การบวชต้นไม้เพื่อให้คนเกรงกลัวต่อการทำบาป ละเว้นการตัดต้นไม้ นอกจากนี้ก็จะมีพิธีทอดผ้าป่าต้นไม้ ควบคู่ไปกับการบวชป่า คือ การระดมกล้าพันธุ์ไม้เพื่อนำมาปลูกในบริเวณที่ทำพิธี และระดมเงินที่ได้จากผ้าป่า ไปตั้งเป็นกองทุนเพื่อดูแลรักษาป่าไม้ และป้องกันไฟป่า

- ชด: ตอนแรกเชิญเทวดาฟ้าดินมา ทำเป็นศาลเลย ตกแต่งด้วยผ้าขาว มีอาหาร เชิญเข้ามาเป็นสักพยาน อาจารย์เชิญมาเลย จะมีการวางไม้ จะมาไม่มา ถ้าไม่มาไม้จะเอียงเลย ถ้ามาจะหยุด
- ชด: ตอนนั้นใช้พระสงฆ์รูปนะ
- จัน: 9 รูป
- พระครู: เจ้าคณะจังหวัด เอาผ้าเหลืองมา 2,000 ผืน มาใส่ผูก
- จัน: ก็เริ่มเป็นทางการตั้งแต่บวชมา คนก็ยำเกรงกันมากขึ้น

นอกจากจะมีการทำพิธีกรรมแล้ว ยังมีใช้ระบบกฎกติกาของชุมชนในการลงโทษผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาในการรักษาป่าและน้ำของชุมชน เช่น มีข้อกำหนดให้ปรับผู้ที่ตัดต้นไม้ 5000-10000 บาท มีการตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านคอยกำกับดูแล รวมทั้งให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมโดยให้ทำหน้าที่เป็นตำรวจป่า ตำรวจบ้าน สำหรับเงินที่ได้จากการปรับนั้นก็นำมาจัดตั้งเป็นกองทุนป่า ไว้เป็นค่าใช้จ่ายในการเฝ้าระวัง ตลอดจนใช้ในการดับไฟป่า

- สมหวัง: ครั้งแรกก็ตัดไปให้ตำรวจ แล้วก็ไปอบรม ทั้งตำบลมีแปดสิบคน
- ผู้สัมภาษณ์: อ้อ คัดเอา แล้วมีวาระหรือเปล่า
- สมหวัง: ไม่มีครับ อยู่เรื่อยๆ ถ้าดีก็อยู่ไป ถ้าไม่ดีก็ออก ก็มีกติกาว่าถ้าเป็น

- นายตำรวจไปทำผิดสองเต็งสามเต็ง โดนปรับอย่างกับสองเต็งสามเต็ง
 สมหวัง: ก็คือว่าไปอบรมจับก็มีกติการบอกเลยตั้งไว้เลย สมมุติไปตัดไม้
 เป็นตำรวจหมู่บ้าน เป็นผู้นำไปตัดไม้ จากปรับพันหนึ่งเป็นปรับสามพัน
 ถึงห้าพัน
 สมหวัง: ...มันเป็นกฎกติกาในหมู่บ้านที่คิดเอง ทำเองกันมา แล้วมีข้อบันทึกไว้
 แล้วก็มีสมุด

กระบวนการร่วมมือของชุมชนในการอนุรักษ์ป่า มิได้เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด กลุ่มฟื้นฟู และอนุรักษ์ต้องใช้เวลาหลายสิบปีกว่าที่สมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชนจะตระหนักในความสำคัญและให้ความร่วมมือ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มสะท้อนให้เห็นว่าได้มีความพยายามดำเนินการมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2518 แต่มาเห็นผลที่เห็นชัดเจนเมื่อเริ่มมีการบวชป่าในราวปีพ.ศ. 2546 โดยการบวชป่ามีส่วนอย่างสำคัญ ในการลดการตัดไม้ทำลายป่าไม้ สามารถป้องกันไฟป่าและรักษาพืชและสัตว์นานาพันธุ์ที่อาศัยในป่า

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: มีปัญหาอะไรไหมคะ ในเรื่องอนุรักษ์ป่า

นายจัน: ตอนแรกก็มีบ้าง คล้ายคนไม่เข้าใจในเนื้อ

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ใช้เวลากี่ปีกว่าคนจะเข้าใจ

นายชด: ตั้งแต่ปี 2518 ถึง 2546

นายชด: [หัวเราะ] ต่อสู้กันยาวนาน

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ผลงานที่เด่นในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาคืออะไรบ้าง

นายชด: ป่าไม่ถูกทำลาย ไฟไหม้ไหม้ป่า มีอาหารป่า หญ้าฝักหวาน
 ไข่มดแดง หน่อไม้ เห็ด มีตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน
 ชาวบ้านมีรายได้ดี...ชุมชนนี้อาหารเพียบพอเลี้ยง

การอนุรักษ์ป่าด้วยชุมชนเองนี้เป็นวิธีการที่มีประสิทธิผลดีที่สุดเนื่องจากชุมชนอยู่ใกล้ชิด ที่สุดกับป่า และมีส่วนได้ส่วนเสียมากที่สุด จากกรณีของการอนุรักษ์ป่าในชุมชนโหล่นานนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวอย่างของการจัดการป่าชุมชนโดยภาคประชาชนที่ประสบความสำเร็จค่อนข้างสูง “คน” และ “ป่า” อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสมดุล และมีการเกื้อกูลกัน โดยอาศัยพลังความสามัคคีของชุมชน และการนำเอาหลักศาสนา ศีลธรรม รวมทั้ง จารีตประเพณี มาใช้ในการกระตุ้นจิตสำนึก และ มีการกำหนด กฎเกณฑ์ข้อบังคับ เพื่อให้สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วม และปฏิบัติตามเพื่อรักษาไว้ซึ่งสิทธิในการใช้ ประโยชน์และรักษาและฟื้นฟูป่าร่วมกัน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนของระบบนิเวศของป่าในที่สุด

“พิธีการสืบชะตาต้นน้ำ” นอกจากการบวชป่าแล้ว ชุมชนยังมีการสืบชะตาต้นน้ำ โดยได้ดัดแปลงมาจากประเพณีท้องถิ่น ในเรื่อง การสืบชะตา การสืบชะตาเป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อต่ออายุให้ยืดยาวออกไป และเพิ่มความเป็นสิริมงคลให้แก่คน หรือ ชุมชน พิธีสืบชะตาต้นน้ำสะท้อนถึงภูมิปัญญาอันแยบยลของผู้เฒ่าทางศาสนาและผู้นำท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการปลูกจิตสำนึกของประชาชนในท้องถิ่นให้ช่วยกันดูแลรักษาแม่น้ำ ไม่ให้ทิ้งขยะของเสียลงสู่แม่น้ำ และร่วมกันอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ในการทำพิธีกรรมจะมีพิธีสงฆ์ และมีการนำธงดงมาปักไว้รอบบริเวณ ที่จะกันเป็นเขตอภัยทานหรือเขตที่ห้ามจับสัตว์น้ำหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “วังปลา” เพื่อให้ปลาที่อยู่ในบริเวณที่กันไว้มีโอกาสได้แพร่ขยายพันธุ์บ้าง

พระครู: พระสงฆ์มาบวช 9 รูป

ชด: มีอาณาเขต เอาจงแดงมากัน

ชด และ ชวน ไม่ให้จับ

ชด: ไซ ห้ามจับบริเวณนั้นประมาณ 500 เมตร

ผู้ดำเนินการสนทนา: อ้อ ประมาณ 500 เมตร แต่นอกบริเวณจับได้หรือเปล่า

ชด: จับได้แต่ห้ามขวางระเบิด วางยาเบื่อ

ชด: ต้องการรักษาพันธุ์ปลา

ระดับ: ต้องการให้ชุมชนมีอาหารกิน

ผลจากการดำเนินงานในสืบชะตาต้นน้ำอนุรักษ์น้ำ มีส่วนช่วยในการลดมลภาวะของแหล่งน้ำและทำให้มีปริมาณปลาในแม่น้ำเพิ่มขึ้น มีหลากหลายพันธุ์ โดยเฉพาะในบริเวณแม่น้ำว่าซึ่งมีปลาที่หายากและกำลังใกล้สูญพันธุ์ เช่น ปลานมูอารีย์

แก้ว: มีพันธุ์ปลามากมายอย่างครบ

ชด: ปลาตะเพียน ตะเพียนทอง ปลาเพี้ยะ ปลาขาว โอ๊ยหลายอย่าง

ผู้สัมภาษณ์: มีคนพูดถึงปลานมูอารีย์

ระดับ: มีที่เดียว ที่น้ำว่าที่เดียว ขึ้นไปถึงแม่จรมก็ยังมีอยู่ แต่ตอนนี้ไม่ค่อยมี
น้ำมันหมด

ผู้สัมภาษณ์: ขอโทษนะคะ ทำไมเรียกชื่อมูอารีย์

ชด: แต่ก็ใกล้สูญพันธุ์แล้ว คุณอารีย์ ...เป็นคนค้นพบที่แม่น้ำว่าที่แม่น้ำว่า
เลยตั้งชื่อปลานมูอารีย์

พระครู: ชาวบ้านเรียกปลาหมู

ระดับ: ตัวนิดเดียวไม่ใหญ่

ชด: เอาไว้ดูเป็นปลาสวยงาม
 ชด: พวกญี่ปุ่นมาซื้อนะ ให้ตัวละ 5,000 บาท แต่ไม่ขาย
 ผู้สัมภาษณ์ แล้วสำเร็จไหมเมื่อเทียบกับการอนุรักษ์ป่า
 ชด: สำเร็จเหมือนกัน ก่อนหน้านี้ชาวบ้านไม่มีปลา แต่พออนุรักษ์มา
 ปลาก็เยอะขึ้น
 ประดับและนายชด: ไซ่ขยายได้ มันเกิดตลอดไปได้
 ชด: ไซ่ และก็ขยายพันธุ์ขึ้นเรื่อยๆ ปลาจะได้เยอะๆ
 ประดับ: หากินได้คล่อง

• การวิจัยชุมชน

การวิจัยชุมชน เป็นจุดเด่นที่สำคัญอีกประการหนึ่งของชุมชนไหล่น่าน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสำนักงานภาคเหนือได้ให้การสนับสนุน การวิจัยเรื่อง "การสร้างความร่วมมือทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำในพื้นที่ ตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน" ภายใต้ชุดโครงการวิจัยสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กระบวนการประชาสังคม ให้ชุมชนท้องถิ่นดำเนินการวิจัยด้วยตนเอง คณะผู้วิจัยหลักประกอบด้วยผู้นำชุมชนจำนวน 10 คนร่วมกันดำเนินการวิจัยโดยมีที่ปรึกษาโครงการเป็นนักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม และมีผู้สนับสนุนกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนไหล่น่าน จำนวน 35 คน อาทิเช่น นักการเมืองท้องถิ่น ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ข้าราชการในท้องถิ่น พระสงฆ์ แกนนำกลุ่มต่างๆในชุมชน เป็นต้น โครงการนี้จึงเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนเพื่อค้นหาปัญหา ทำความเข้าใจกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหาแนวทางพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ป่าของประชาชนในพื้นที่ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และเพื่อหาแนวทางในการขยายผลการพัฒนาและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอื่นต่อไป โครงการดำเนินการระหว่าง ปี พ.ศ. 2545-2546

ผู้สัมภาษณ์: ทำไมถึงจะวิจัยเรื่องนี้คะ

นายสมหวัง: เพราะชาวบ้านเขาอยากสะท้อนว่า จะให้มีส่วนร่วมเรื่องป่า เรื่องน้ำเรื่อง

อะไรมันเป็นสิ่งแวดล้อม มันจะสูญหาย ทีนี้ถ้าพูดเรื่องป่าก็อยู่กับป่า อยู่แล้วครับ ถ้าอยู่กับป่า ก็ไปทางไหนก็ให้เราอนุรักษ์หรือให้มัน กลับคืนมา ไม่ใช่ไปทำลายไปทั้งหมดมันก็ไม่ดีครับ ทีนี้พอพูดเรื่องน้ำ น้ำก็ให้มันสะอาดก็มีปลาอยู่ แต่ในหมู่บ้านในตำบลนี้เขา จะรักษาปลาไว้ เป็นวังปลา...

ผู้สัมภาษณ์: เรื่องป่ากับน้ำนี้ ชุมชนหรือชาวบ้านคิดเองเลยหรือ

- นายสมหวัง: ครับๆ คิดเองผมมีแบบสอบถามลงไป แบบสอบถามทุกหลังคาเรือนลงไปแล้ว ให้ชาวบ้านเขาดูก็มาเลยว่าจะเอาอะไร เรื่องอะไร
- ผู้สัมภาษณ์: แล้วแบบสอบถามนี้คิดกันเองหรือคะ
- นายสมหวัง: ครับๆ พวกอาจารย์กับพวกนักวิจัยทั้งหลายที่เป็นหัวหน้ากลุ่มเรา เานี้ลงไปให้เขาว่าให้เขาย้อนกลับมาเราก็มาสรุปกันว่าเขาจะเอาอะไร
- ผู้สัมภาษณ์: สรุปว่าเอาปากกับน้ำ
- นายสมหวัง: ครับเอาปากกับน้ำเพราะเราอยู่ในชุมชน ที่นี้ก็เอามารวมกันทั้งตำบล ก่อนทำที่ตำบลนี้.....
- นายบุญมี: ร่วมมือกันหมดครับ วิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการไหล่น่านน้ำอยู่ เป็นเครื่องมือนะครับ เครื่องมือในการพัฒนาตำบล เราไม่ได้ทำวิจัย เหมือนกับมาบ๊ีบแล้วกลับไป วิจัยเราเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตำบลนะครับ มีนักวิจัยหลัก 10 คน มีนักวิจัยร่วม 35 คน จะเป็นวิจัยชิ้นแรกของ สกว. ที่มี คนทำมากที่สุดเลย...นักวิจัยหลักก็มีผม มีกำนันอะไรต่างๆ ... นักวิจัยร่วมคือ ผู้ใหญ่บ้านหรือว่าแกนนำหลักต่างๆ ใน ตำบล สจ. หรืออะไรนี่เป็นแกนนำหลัก

จากรายงานการวิจัย เรื่อง การสร้างความร่วมมือทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า และน้ำในพื้นที่ตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน (2547) ได้สรุปถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ ในการดำเนินการอนุรักษ์ป่าชุมชนและแม่น้ำ(วังปลา) ไว้ 8 ประการคือ การมีผู้นำชุมชนเข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนเล็งเห็นความสำคัญด้วยตนเอง ความยึดมั่นและศรัทธาในพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกันในการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชนกับป่าและน้ำ การยึดถือเคารพกฎ กติกาของชุมชนในการอยู่ร่วมกัน การมีกลุ่มเครือข่ายที่เป็นรูปธรรมเชื่อมโยงกันทั้งภายในชุมชนในตำบลและ กับองค์กรภายนอกชุมชน การมีกฎระเบียบที่เข้มแข็งในการอนุรักษ์ป่าและวังปลา การได้รับการสนับสนุน อย่างดีจากเครือข่ายบุคคลและองค์กรภายนอก ทั้งในเชิงความคิด การจัดการและงบประมาณ

- ภูมิปัญญาชาวบ้าน

มีทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น การเล่นดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ สะล้อ ซอ ซึง ด้านความรู้ เกี่ยวกับสมุนไพรหรือการแพทย์แผนไทย การทำเครื่องจักสาน เช่น ตะกร้า ทำแผนกระติบหรือแอบข้าว การทอผ้า และการนวดแผนโบราณ (ตารางที่ 5) ภูมิปัญญาเหล่านี้ยังคงอยู่ แต่คงต้องเร่งในการอนุรักษ์ และเผยแพร่สู่เยาวชนรุ่นหลังให้สืบทอดต่อไป ทั้งนี้เพราะจะมีส่วนสำคัญในการพัฒนาบุคคล และ เสริมสร้างและรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชุมชน

- สมหวัง: พวกนี้ถ้าจะมีมันก็มี สละลือ ซอ ซึ่ง ทำให้เด็กนักเรียนเป็นขึ้นมา
..... ที่เขา มันก็พวกसान สานตะกร้า สานอะไรมาขายกัน อยู่ถักसान
ตะกร้านี้กลุ่มผู้เฒ่าเขาทำอยู่.....
- คำปิ่น: ภูมิปัญญาต่างๆ เหล่านั้นไม่ถึงขั้นที่นำมาเลอเลิศ แต่ว่านำมาให้ลูกหลาน
สืบได้..... อย่างเช่นว่า เป็นภูมิปัญญาเกี่ยวกับด้านการจักสาน ไซไหม
ก็ทำเฉพาะของท่านทำ มีได้แค่นั้นท่านก็ทำได้แค่นั้น
- คำฝ้าย: มีหมอยา หมอแผนโบราณ
- สมชาย: ของดั้งเดิมครับ เมื่อก่อนนี้มีทอผ้าขาวม้า ทอผ้าจีน

ตารางที่ 5 ภูมิปัญญาชาวบ้านจำแนกตามหมู่บ้าน

ภูมิปัญญา	หมู่ 1	หมู่ 2	หมู่ 3	หมู่ 4	หมู่ 5	หมู่ 6	หมู่ 7	หมู่ 8
การทำเครื่องจักรสาน	✓	✓	✓	✓	✓			✓
การสานแอบข้าว					✓			
การทำไม้กวาด					✓			
การทอผ้า		✓	✓					
การใช้ดู่อบสมุนไพร								✓
การนวดแผนโบราณ	✓	✓						
การแพทย์แผนไทย/สมุนไพร	✓	✓	✓	✓			✓	✓

หมายเหตุ ✓ = มี

นอกจากนี้ชุมชนไหล่นานยังมีการอนุรักษ์และรักษาประเพณีของชุมชนไว้ เช่น ประเพณี
การรดน้ำดำหัว ตานก๋วยสลาก การสืบชะตา การแข่งเรือ การแห่เทียนพรรษา การบวชป่า การสืบชะตา
แม่น้ำ ประเพณีเหล่านี้นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงการร่วมแรงร่วมใจและความสมัครสมานสามัคคีของ
คนในชุมชนแล้วยังสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ต้องพึ่งพาและอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นป่า
หรือแม่น้ำ ประเพณีเหล่านี้จึงไม่เพียงแต่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของสมาชิกในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก
แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วย (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 ประเพณีที่สืบทอดมาจนปัจจุบันของชุมชน

ประเพณี	หมู่ 1	หมู่ 2	หมู่ 3	หมู่ 4	หมู่ 5	หมู่ 6	หมู่ 7	หมู่ 8
การรดน้ำดำหัว	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
การสืบชะตา	✓	✓	✓	✓	✓			✓
การลงแขก	✓		✓					
การแข่งขันเรือ	✓	✓	✓					✓
ประเพณีตานก๋วย สลาก	✓	✓	✓					✓
การแห่เทียน	✓		✓	✓	✓			✓
การบวชป่า	✓		✓	✓	✓			✓
การสืบชะตาแม่น้ำ	✓		✓	✓	✓			✓
การเล่นสะล้อซอซึง	✓	✓	✓		✓			✓
การฟ้อนรำ	✓	✓	✓					

หมายเหตุ ✓ = มี

- การบริหารจัดการความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติ

ผลจากการตัดไม้ทำลายป่าในอดีตทำให้บางพื้นที่ประสบกับปัญหาน้ำท่วมในบางฤดู และพื้นที่หมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนภูเขาบางส่วนเป็นเขตพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดดินโคลนถล่ม นอกจากนี้แม้ว่าจะมีแม่น้ำและลำธารเล็กหลายแหล่ง แต่ก็ยังพบว่าปริมาณน้ำในฤดูแล้งไม่เพียงพอ หลายพื้นที่ประสบปัญหาภัยแล้ง และแหล่งน้ำไม่เพียงพอสำหรับการเกษตร

เนื่องจากสภาพที่ตั้งของชุมชนโหล่นานมีบางส่วนที่ติดต่อกับแม่น้ำสายหลัก คือ แม่น้ำน่าน และแม่น้ำว้า อีกส่วนหนึ่งเป็นเขาและเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อดินโคลนถล่ม ศักยภาพในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติของชุมชนจึงมีความสำคัญมาก ผลจากการวิจัยเชิงคุณภาพสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนโหล่นานมีความพยายามที่จะบริหารจัดการกับความเสี่ยง ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการพยายามป้องกันการพยายามลดความรุนแรงจากภัยธรรมชาติ และการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้พลังความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน โดยเมื่อได้รับข้อมูลจากทางราชการ หรือเมื่อสังเกตเห็นความผิดปกติเกิดขึ้น จะรีบแจ้งให้สมาชิกในชุมชนทราบ มีการจัดเวรยามสังเกตการณ์ เช่นสังเกตระดับน้ำตลอดเวลา และมีการช่วยกันเตรียมการขนย้ายข้าวของ

ซึ่งด้วยความร่วมมือดังกล่าว ทำให้ในปี พ.ศ. 2549 แม้จะเป็นปีที่มีน้ำป่าไหลหลากท่วมพื้นที่อย่างรุนแรงกว่าที่ผ่านมาในอดีต แม้ว่าพืชไร่จะสูญเสียไปบ้าง แต่การเตรียมการของสมาชิกในชุมชน

ทำให้ทรัพย์สินในครัวเรือนเสียหายน้อยกว่าที่ควรจะเป็น นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนตำบลยังมีการจัดงบประมาณสำรองไว้สำหรับภัยพิบัติต่างๆด้วย และได้มีหน่วยงานต่างๆจากภายนอกเข้ามาร่วมช่วยเหลือในการฟื้นฟูสภาพพื้นที่และให้ค่าใช้จ่ายสำหรับการลงทุนปลูกพืชทดแทนส่วนที่สูญเสียไป และเป็นที่น่าสนใจว่าเครือข่ายต่างๆได้เข้าให้การช่วยเหลืออย่างทั่วถึงและทันการณ์

สมชาย: ถ้าน้ำขึ้นเราจะเปลี่ยนกันไปดู

สมศรี: มีเวรยาม เราจัดกันเอง

สมาน: ทุกคนก็เก็บข้าว เก็บของ

บัวคำ: ต้องเตรียมใจไว้เลย ถ้าน้ำขึ้น

สมชาย: อบต. มาช่วย มาแจกข้าวของ มาแจกน้ำ

สมศรี: มันลำบากก็คือ น้ำมันท่วม มันลต ก็หากินไม่ได้ ทางการก็ช่วยมาตลอด

สมชาติ: มาช่วยกันทุกฝ่าย รองผู้ว่า กับภรรยา พวกจุฬาก็มา

สมชาติ: จุฬามาตรงนี้ มาช่วยที่โรงเรียนโหล่นาน...ทาสี มาจัด ตกแต่งใหม่

บัวคำ: จุฬาก็ ช่วยเมล็ดพันธุ์ผัก

สมชาติ: อบต. มีตั้งบไว้เมื่อฉุกเฉิน ประมาณ 2% ของงบประมาณ

บุญศรี: อบต. มีงบฉุกเฉินอย่างน้อย 100,000 บาท

สมหวัง: จากบทเรียนน้ำท่วม ตอนนี้อยากจะได้กำแพงกันริมน้ำน่าน ระยะทางก็ประมาณ 1,000 กว่าเมตร

3.3 จุดด้อย

- ความแตกต่างในระดับของการพัฒนา

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและข้อมูลจากแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลประจำปี 2547 ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ของตำบลโหล่นานค่อนข้างกว้าง เป็นข้อจำกัดให้การกระจายการพัฒนาในด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึง บางหมู่บ้านเส้นทางคมนาคมถนนสายหลักที่เชื่อมจากหมู่บ้านไปสู่ตัวอำเภอเวียงสายังเป็นถนนลูกรัง การเดินทางในฤดูฝนจึงค่อนข้างลำบากอยู่ ทั้งยังมีที่ตั้งห่างจากสถานบริการต่างๆ เช่น ห่างจากสถานีอนามัย ห่างจากที่ทำการขององค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากนี้หมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลระบบโทรศัพท์สาธารณะยังเข้าไม่ถึง ทำให้หมู่บ้านที่ห่างออกไปยังมีระดับการพัฒนาต่ำกว่าหมู่บ้านที่อยู่บริเวณพื้นที่ราบริมแม่น้ำ

- นายสมชาย: ระยะจากหมู่บ้านแรกถึงหมู่บ้านท้ายสุดเกือบสามสิบกิโลเมตร ยี่สิบกว่าโลละ ถึงหมู่บ้านสุดท้ายที่ติดต่อกับน้ำมวอะไรอย่างนี้นะ เป็นเขา เป็นป่าเป็นเขาพื้นที่ราบไม่ค่อยมี
- นายสมหวัง: ...ประชากรเรามีไม่กี่คน ประชากรเราไม่มาก สามพันคนกว่าคน...แต่ของผมนี่ห่างจากนี้ไปยี่สิบกิโลเมตร ที่บ้านที่สิบนี้
- นายสมหวัง: ... มีตั้งแต่บ้านหมู่สามมานี้จะดีหน่อย จะมีภูเขาไม่มาก ถ้าเข้าไปหมู่สี่ หมู่ห้า หมู่หกก็เป็นภูเขา มันจะติดกับ[อำเภอ] แม่จรมครีบเราต้องมีส่วนไปเปรียบเทียบกับเขารายได้ส่วนตัวเราก็มีน้อย ไม่เหมือนกับที่อื่นอย่างตำบลชาน ตำบลห่าน ชุมชนเขาเยอะ ที่นี้รายได้เขาก็สูง มีโรงไม้หินอะไรของเขา เราไม่มีอะไรเลย (หัวเราะ) ไม่มีเลย

- ปัญหาการย้ายถิ่นออกของประชากรในวัยเรียนและวัยแรงงาน

ปัญหาหนึ่งที่มีการกล่าวถึง คือการที่คนรุ่นใหม่ซึ่งมีการศึกษาสูงกว่าคนรุ่นก่อนมีแนวโน้มที่จะไปศึกษาต่อที่อื่น และไปทำงานที่อื่น ไม่กลับมาทำงานในชุมชน ไม่กลับมาทำงานในภาคเกษตร แต่จะส่งเงินกลับมาให้แทน

- บุญธรรม: คนรุ่นใหม่เรียนจบสูงขึ้น ...ส่วนน้อยกลับมาทำการเกษตร
- บุญธรรม และสมาน: ส่วนใหญ่ไปทำงานต่างจังหวัด
- บุญธรรม: ส่วนมากไป(ทำงาน) บริษัท โรงงาน
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ที่ไหนคะ
- บุญธรรม: ที่รู้ก็สมุทรปราการ อยุธยา สมุทรสาคร
- บุญธรรม: แล้วส่งเงินกลับบ้าน
- สมาน: ผมคิดว่าหมดรุ่นผมจ้กลำบากเพราะไม่มีคนที่มาสืบทอด(ด้านการเกษตร)แล้วประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา คนไปทำงานที่อื่นหมด

- ปัญหาด้านการตลาด

ปัญหาเรื่องการขาดตลาดหรือแหล่งที่จะมารองรับผลผลิตทั้งในด้านการเกษตรและผลิตภัณฑ์ของชุมชน การมีความสามารถอันจำกัดในการประชาสัมพันธ์และแข่งขันทางการตลาด ตลอดจนการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องระบบการจัดการการตลาด เป็นปัญหาที่กลุ่มอาชีพต่างๆกล่าวถึง ปัญหาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการตลาดนี้ทำให้ยากที่ผู้ผลิตจะมีรายได้ที่แน่นอนและมั่นคง ที่จะนำมาใช้เป็นทุนในการขยายกำลังการผลิตและการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์

ชด: ทำได้ แต่หาตลาดไม่ได้"
 ทิพย์: ราคาต่ำ
 ชด: ลีนี่ ล้าโย ขายไม่ออก

.....
 ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: เราไม่ผลิตอะไรที่เป็น OTOP ไปสู้เขาหรอกคะ

ชด: กำลังคิดอยู่เพราะต้องใช้เงินลงทุน

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: แล้วคิดจะทำอะไร

ชด: เอาของพื้นบ้านมาทำเป็น OTOPมันหาง่าย เช่น แขน
 ข้าวโพด แขนกะลามะพร้าว อัดถ่านแท่งขาย ต้นทุนต่ำ ของ
 หาง่าย แต่ลงทุนสูง

เรื่อง: อุปกรณ์ไม่พอด้วย

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: อุปกรณ์อะไรคะ

เรื่อง: อุปกรณ์การเผ่าถ่าน

ชด: เครื่องอัดสองแสนกว่าบาท

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มอาชีพบางกลุ่ม เช่น กลุ่มทำแหนมเป็นกลุ่มสตรีรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพ ทำการผลิตแหนมแม้เป็นกลุ่มขนาดเล็กแต่มีศักยภาพและสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้ผ่านมาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข และได้รับการจดทะเบียนเป็นสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และในกลุ่มของผู้สูงอายุซึ่งมีศักยภาพที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการจักสานมาผลิตตะกร้าและทำไม้กวาด แต่ทั้งสองกลุ่มต่างก็ประสบปัญหาเรื่องการขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องระบบการจัดการในด้านการตลาด จึงทำให้ไม่สามารถขยายกำลังการผลิต

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: กลุ่มเรามีปัญหาอะไรใหม่บ้างไหมคะ ที่ทำงานตรงนี้

เดือน: ตอนแรกก็ปัญหาการตลาดโน่น

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ปัญหาการตลาด เป็นอย่างไรคะ

งามดา: ตอนแรกก็ไม่กว้างไรตลาด ตอนนี้มีปัญหาอยู่อีก เรา
 อยากทำขายให้มากกว่า นี้ ต้องการส่งออกต่างจังหวัด

.....
 คำ: อยากให้เขามาสอนการขาย อยากได้ตลาดรองรับ ตอนนี้ไม่มีตลาด

นวล: ทำไม้กวาด ทำตะกร้า

นวล: ค่ะ ไม่มีตลาด ถ้ามีตลาดจะทำได้เยอะๆ

- การขาดกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน

ปัญหาการขาดเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่ได้รับการกล่าวถึงในการวิจัยเชิงคุณภาพ นอกจากนี้ยังมีปัญหาในเรื่องการบุกรุกพื้นที่ที่ประกาศเป็นเขตป่าสงวน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากกชช 2 ค ปี 2546 ที่แสดงให้เห็นว่า 7 หมู่บ้าน จาก 8 หมู่บ้านรายงานว่า ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน

นายสมชาย: อีกเรื่องที่เป็นปัญหาคือ สิทธิที่ทำกิน....เป็นปัญหามากเลย

มันเป็น สปก. แล้วแล้วมันมีเขตป่าด้วย

นางคำฝ้าย: ตั้งแต่หมู่ 3 ขึ้นไปไม่มีเอกสารสิทธิ์เลย

นายสมชาย: ถึงจะมีก็มีส่วนน้อย ยังคาราคาซังกันอยู่

นอกจากนี้ยังพบปัญหาที่น่ากังวลอีกประเด็นหนึ่ง เมื่อเข้าไปสัมภาษณ์ในปีพ.ศ. 2548 พบว่า มีกลุ่มคนและบุคคลจากภายนอกพยายามเข้ามาทำวนซื้อที่ดินของคนในหมู่บ้าน ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านและโครงการอนุรักษ์ป่าและน้ำที่กำลังดำเนินการไปได้ด้วยดี อย่างไรก็ตามในการสำรวจติดตามในปี พ.ศ. 2550 พบว่าปัญหานี้ได้หมดไปแล้วเนื่องจากการร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในชุมชนต่อต้านไม่ให้มีการกว้านซื้อที่ดินจากบุคคลภายนอก

- ปัญหาจากการดูดยุทธยาในแม่น้ำ

ในตำบลไหล่นานมีท่าทรายอยู่ 2 แห่ง ซึ่งท่าทรายนี้เป็นแหล่งภาชีรายได้ที่สำคัญแห่งหนึ่งขององค์การบริหารส่วนตำบลไหล่นาน อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจการบางส่วนยังไม่ได้มาตรฐาน เช่นขาดบ่อพักทำให้น้ำในแม่น้ำขุ่นและอาจนำไปสู่ปัญหาคุณภาพของน้ำที่จะนำมาใช้ในการทำประปา

- ปัญหาขยะ

ปัญหาปริมาณ และความต้องการวิธีการกำจัดขยะที่มีประสิทธิภาพเป็นปัญหาที่เพิ่มขึ้นเป็นลำดับตามการขยายตัวของชุมชน ขยะมีจากทั้งสิ่งของที่เหลือใช้จากการอุปโภคบริโภคของแต่ละครัวเรือน และจากการผลิตในภาคการเกษตร เช่น เปลือกผลไม้หลังจากที่นำเอาเมล็ดออกไปจำหน่ายรวมทั้ง ปัญหาคนต่างถิ่นหรือคนจากภายนอกชุมชนแอบนำขยะเข้ามาทิ้งในชุมชน หรือลักลอบเข้าไปเก็บของในป่าชุมชนแล้วทิ้งขยะไว้ ชุมชนไหล่นานเองก็พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยพยายามสร้างกฎกติกา สร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชน รับผิดชอบดูแลในขยะที่ตนก่อขึ้น อย่างไรก็ตามชุมชนยังขาดระบบการจัดเก็บและการกำจัดขยะที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะจากขยะจากผลผลิตที่ใช้สารเคมี

ผู้สัมภาษณ์: แล้วคิดว่าปัญหาของชุมชนไหล่น่านทางด้านสิ่งแวดล้อม มีอีกหรือเปล่าคะ

สมหวัง: ทางสิ่งแวดล้อมก็มีเป็นบางครั้ง ไม่ใช่ว่าไม่มี...เรื่องขยะ ที่เอาไปทิ้ง

สมหวัง: คือ ถ้าขยะเรื่องมลพิษนี้ ที่น้ำมันก็ต้องบอกเลยว่าชุมชนของบ้านใคร บ้านมันดูแลกันเอง แต่ให้อบต. ไปเก็บน้ำมันยาก.....ถ้าจะเอาไปทำ ต้องหาเงินไว้...ต้องมีรถ

คำปิ่น: สิ่งแวดล้อมก็เกี่ยวกับเรื่องขยะ ก็คือในชุมชนของเราไม่ค่อยจะ ทำกันนะ แต่จะมีชุมชนอื่นที่เข้ามาเก็บผัก เก็บหน่อไม้ เก็บเห็ด ที่จะเข้ามาในป่าชุมชนของเราเนะ เขาก็จะเอาขยะของเขามาด้วย ตีตรถ ตีตตะกร้ามาเมื่อ....

คำปิ่น:เราพยายามรณรงค์เกี่ยวกับเรื่องการใช้ใบตองนะยะ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้หมู่บ้านให้ใช้ตรงนี้ แต่ถ้าหากว่าไปตลาดก็ต้องซื้อ เป็นถุงพลาสติกมาใส่ใหม่ อันนั้นคุณก็ไปกำจัดของคุณเอง อย่าให้เป็นภาระของคนอื่น ของใครของมัน เราไม่มีพนักงานเก็บ

3.4 ปัจจัยเอื้อ

- ระบบการกระจายอำนาจทั้งที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 และแนวทางการบริหารราชการแผ่นดินในปัจจุบัน ได้เน้นการกระจายอำนาจให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาท้องถิ่นทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้หน่วยงานภาครัฐให้การส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของการบริหารในระดับท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในกระบวนการพัฒนา ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นจึงน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน

- การได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายองค์กรของรัฐ เอกชนในระดับจังหวัด เช่น กลุ่มชักเมื่อน่าน ซึ่งเกิดขึ้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่มาจากหลากหลายสาขาอาชีพ โดยมีแกนนำเป็นพระภิกษุ กลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาน่านให้เป็นเมืองที่น่าอยู่ ประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน และมีวิถีชีวิตอยู่ในระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ภายใต้กรอบวัฒนธรรมอันดีงาม เครือข่ายชักเมื่อน่านเริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2530 มีเครือข่ายประชาคมครอบคลุมกิจกรรม การพัฒนาในหลายประเภท อาทิเช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เครือข่ายกลุ่มผู้สูงอายุ เครือข่ายเยาวชน และเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (website RULIFE; มหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน)

3.5 ปัจจัยคุกคาม

- การใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

ในช่วงที่ผ่านมาได้มีการประกอบธุรกิจด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์พืช จึงเป็นเหตุให้ประชากรส่วนหนึ่งในตำบลไหล่น่านรับเมล็ดพันธุ์มาเพาะและใช้สารเคมีเพื่อเร่งผลผลิตและให้ได้เมล็ดพันธุ์ที่มีขนาดใหญ่สมบูรณ์ โดยประชาชนจะนำเอาแต่เมล็ดพันธุ์ที่ได้ไปส่งขายให้กับบริษัท ส่วนผลก็จะนำทิ้งไว้ในบริเวณที่เพาะปลูกซึ่งอยู่ริมแม่น้ำ่าน การขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการใช้และการป้องกันตนจากสารเคมี ตลอดจนการขาดความรู้ในการกำจัดสารเคมีและพืชผลที่มีสารเคมี เป็นเหตุให้เป็นที่วิตกกังวลว่าสารเคมีที่ใช้จะเป็นอันตรายต่อเกษตรกรเนื่องจากการสะสมของสารเคมีในร่างกาย และอาจตกค้างในดินและอาจถูกชะล้างสู่แม่น้ำ่านอันเป็นต้นสายของแม่น้ำเจ้าพระยา

- สหภาพ: แล้วมีอย่างที่เป็นปัญหาก็คือมีบริษัทยักษ์ใหญ่(ขอสงวนนาม)...เข้ามาตั้งฐานทัพใหญ่อยู่ที่นี้ พวกนี้จะให้ชาวบ้านเขาทำมะเขือบ้าง ทำแตงกวาบ้าง ทำอะไรบ้าง เขามาลงทุนให้หมดใจ ต้องใช้สารเคมีพื้นที่มันน้อย ถ้าไม่ทำก็ไม่มีอะไรส่งลูกนะครับ...."
- สมชาย: ...ปัญหาอีกเรื่องก็เป็นเรื่องของอาชีพ อาชีพของชาวบ้านที่ดูแล้วบางครั้งเหมือนไม่มีอะไร คือบริษัทยักษ์ใหญ่ที่ว่า เข้ามารับ พอมานับเขาก็ฉลาดตรงที่คณงานไม่ต้องหา พื้นที่ไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องเช่า เอาของมาลงเป็นอย่างๆไป มีเมล็ดพันธุ์เป็นอะไรก็เวลาเก็บเค้าต้องเอาร้อยเปอร์เซ็นต์ขึ้นไป พอเราเสียหายน้ำท่วมอะไรเค้าก็ไม่รับผิดชอบ
- สมชาย: ทำแต่ตรงนั้น(หน้าบริษัท)กางมุ้งนะครับ ขอโทษที พาใครมาดูได้...ผักกางมุ้ง กางมุ้งไว้ข้างหน้า แต่มาใช้(สารเคมี)กับชาวบ้านนี้ ชาวบ้านตามตำบลหมู่บ้านต่างๆ
- ผู้สัมภาษณ์: แล้วเอากลูไปทำอะไรคะ
- สมชาย: ก็ทิ้ง...กินไม่ได้ครับ นี่เป็นปัญหาตรงบางครั้งมันเป็นยา...เป็นสารเคมีทิ้งพ่นทิ้งอะไรทั้งปี
- คำฝ่าย: ปัญหาสารเคมีนี่ก็เป็นอีกปัญหานึงคะ
- ผู้สัมภาษณ์: แล้วผลผลิตที่ไม่ใช้แล้วเขามีระบบกำจัดอย่างไร
- สมชาย: บางครั้งก็ทิ้งปลายไร่ปลายนา....ครับ เหมือน บางครั้งต้องไปทิ้งที่สวนของตัวเองที่ทำนะ....เปลือกแตงโม เปลือกแตงกวาอะไรนี่เหมือนมาตครับ
- สมชาย: นั่นแหละ พื้นที่(เพาะปลูก)ก็ใกล้น้ำด้วย การระบายน้ำนี่ก็ปล่อยหรือเลย "ไม่มีการกำจัด ปกติบ่อดักไม่มีเลย"

- ใหม่: ปลุกผักทองปีละครั้ง...ปีที่แล้วได้ 900 กว่าตันได้เงิน 40,000 กว่าบาท
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ได้สีหมื่นกว่า แล้วลงทุนไปเท่าไรคะ
- ใหม่: ลงทุนไป 8,000
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ลงทุนไปแปดพัน ได้กลับมาสีหมื่น ก็เดือนนะคะ
- ใหม่: 3 เดือน
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ... เราทำอย่างไรคะขั้นตอนที่ไปรับงานมาทำนี้
- งามตา: ทางบริษัทเขามีเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่เขาจะมาแนะนำว่าจะปลุกฤดูไหนะ
ช่วงนั้นะมาแนะนำ
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: แล้วเขาเอามาแจกให้ถึงบ้านหรือคะ
- งามตา: เอ้าเอามาแจก...ปุ๋ยก็เอาที่บริษัท ปุ๋ย ยา หักทุนทีหลัง
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: แล้วเขามาบอกวิธีป้องกันตัวใหม่ ว่าฉีดยาต้องป้องกันอย่างไร
- ใหม่: ไม่บอกเลย
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: พอปลุกได้เมล็ดแล้วทำอย่างไรคะ
- งามตา: ชายที่บริษัท
- ใหม่: เอาไปส่งที่บริษัท
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: เอาเมล็ดไปส่งแล้วตัวลูกไปทำอะไรคะ เราแก่เมล็ดไปส่งหรือ
ไปให้ทั้งลูก
- ใหม่: เอาเมล็ด
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ตัวลูกมันทำอะไรหรือเปล่า ผักทอง
- ใหม่: ทิ้ง
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: แล้วเอาไปทิ้งกันที่ไหนละคะ
- งามตา: ทิ้งให้วัวควายกินละ
- ใหม่: เลี้ยงวัวควายก็ให้วัวควายกิน ตามสวนตามทุ่ง
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: แล้วเราไม่กินกันหรือคะ
- นวล: ไม่กิน
- ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ทำไมละคะ
- งามตา: มีสารเคมี
- ใหม่: ตอนทำไม่กลัว กลัวตอนกิน

ปัญหาการใช้สารเคมีในการเพาะปลูกดูเหมือนว่าจะเป็นที่ตระหนักกันดีทั้งในกลุ่มเกษตรกรและผู้นำของตำบล และได้มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาโดยการรณรงค์ให้ใช้ปุ๋ยชีวภาพแทน แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเพราะใช้เวลานาน ไม่สะดวก ไม่ได้ผลรวดเร็วทันใจเหมือนใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่า

แมลง ประกอบกับบริษัทมักจะแจกปุ๋ยและสารเคมีให้มาพร้อมกับเมล็ดพันธุ์ ผู้ที่รับจ้างเพาะปลูกจึงไม่ต้องซื้อเอง แต่ทางบริษัทให้ทำไปก่อนและหักเงินภายหลังเมื่อได้ผลผลิต ปัญหาเรื่องการใช้สารเคมีนี้ น่าจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสารพิษอาจสะสมในห่วงโซ่อาหารในชุมชน ดังนั้น จึงเป็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

คำฝ่าย: รณรงค์ใช้ปุ๋ยชีวภาพ
 สมชาย: ใช้ปุ๋ยชีวภาพทั้งหมด(หน่วยงานของรัฐ) เค้าก็ให้สารให้อะไรมาทุก
 อย่างของฟรีทั้งนั้น
 ผู้ให้สัมภาษณ์: แต่ก็ได้ผลหรือ
 สมชาย: ก็หยุดไป ก็ที่นี้หันกลับไปอย่างเดิมอีก
 คำฝ่าย: เค้าก็บอกว่ามันดีแต่เสียเวลา ใช้เวลานานไม่ทันใจ ก็เอาแบบมันดีกว่า

- กระแสโลกาภิวัตน์

ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี ที่เน้นการบริโภค เน้นคุณค่าทางวัตถุ เน้นการแข่งขันและความสำเร็จของปัจเจกบุคคล หรือวิวัฒนาการของเทคโนโลยีสมัยใหม่อาจส่งผลกระทบต่อค่านิยมและทุนทางสังคมที่มีมาแต่ดั้งเดิมในชุมชน ตัวอย่างของปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นที่ได้จากการสัมมนาเชิงลึก ได้แก่ กองทุนหมู่บ้านกับหนี้สินเรื้อรัง การมีกองทุนหมู่บ้านแม้จะสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่แต่ก็เป็นเสมือนดาบสองคม การที่รัฐให้แต่เม็ดเงินและไม่ได้เน้นการส่งเสริมให้ชุมชนบริหารจัดการการเงินที่จะนำไปพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การมีกองทุนหมู่บ้านกลับกลายเป็นการสร้างหนี้สินเรื้อรังให้กับประชาชนที่จะนำไปใช้ในการอุปโภคบริโภค มากกว่าจะลงทุนในการประกอบอาชีพเพื่อความมั่นคงในระยะยาว

สหภาพ: มันเหมือนกับว่า คือส่งเสริมมาปั๊บ แต่ว่ารัฐไม่ได้จำกัดในเรื่องอื่น เรื่องวัตถุนะ สมมุติว่ามีเงินให้เห็นให้กู้แต่ก็มีมือถือรุ่น ใหม่ๆ เข้ามาตลอดนะ มีมอเตอร์ไซด์ รุ่นใหม่ๆ เข้ามาตลอด... ล้อใจอย่างนี้ครับมีโปรโมชันอะไรต่างๆ เยอะแยะมากมายครับ มันเข้าทางหมดนี้นะครับ ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้ อีกละเยอะเยอะ"
 สหภาพ: เป็นการย้ายเลย ย้ายเงินถึงเวลาจะส่งเงินก้อนนี้ ต้องไปกู้เงินก้อนนี้ กู้เงินก้อนนี้มาส่งพอดี

.....
 คำฝ่าย: คุณภายนอกเราไม่ยากจน แต่ถ้ามาถามว่ามีหนี้สินไหม มีหนี้สินนะ
 สมชาย: ส่วนมากก็เป็นของ ธกส.
 คำฝ่าย: แล้วมีพวกกองทุนหมู่บ้าน

สมชาย: เป็นหนี้
คำฝ้าย: แล้วยังเป็นหนี้

ตำบลไหล่นานประสบกับปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ปัญหา ยาเสพติดในหมู่เยาวชน เป็นปัญหาที่ระบุไว้ในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบลว่ายังคงเป็น ปัญหาที่ต้องเร่งป้องกันและแก้ไขต่อไป จากการสนทนากลุ่มพบว่า นอกจากนโยบายของรัฐที่เร่งขจัด ปัญหา ยาเสพติดแล้ว พระและสมาชิกในชุมชนก็มีบทบาทอย่างสำคัญในการลดปัญหาการแพร่ระบาดของ ยาเสพติด

นายชด: เมื่อก่อน มีปัญหา ยาเสพติด แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว...หลัง(ขอสงวนนาม)
 ประกาศ หายหมด
ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ก่อนหน้านั้นแหละ
ตอบพร้อมกันทั้งกลุ่ม: ก่อนหน้านั้นเยอะเลย
ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: ยาที่ติด ยาบ้าหรือคะ
นายชด: ยาบ้า
นายจัน: ยาม้า
นายบุญนำ: มันอันเดียวกันแหละ
นายชด: เยอะจนเจ้าหน้าที่ไม่เอาเลย
ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: มีกลุ่มอะไรในหมู่บ้านที่ช่วยเรื่อง ยาเสพติดไหม
นายชด: กลุ่มวัดช่วย
ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม: พระทำอะไรบ้างคะ
นายน้อย: สอนแต่ถ้ายังเสพกันอยู่ เอาส่งมทานมาถวายก็ไม่รับ
นายประดับ: ตั้งกฎไว้ว่า ตัดจากสมาชิกในหมู่บ้าน ไม่ให้ใช้น้ำเลย

อย่างไรก็ตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เกมคอมพิวเตอร์ เริ่มกลายเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิด ปัญหาในกลุ่มเยาวชน การเล่นเกมออนไลน์อาจช่วยในการพัฒนาสติปัญญา ทักษะ และผ่อนคลาย ความเครียด แต่หากขาดการควบคุมกำกับดูแลในเรื่องการใช้เวลา และการเลือกประเภทของเกมให้ เหมาะสม ก็อาจจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเยาวชนซึ่งจะเป็นทุนมนุษย์ที่สำคัญในอนาคตของชุมชน เช่น ทำให้เสียการเรียน เสียเงิน ทำให้เกิดพฤติกรรมเลียบแบบจากเกม ลดเวลาของเยาวชนที่จะทำ กิจกรรมร่วมกับครอบครัว หรือร่วมกับชุมชน และอาจส่งผลให้จิตสำนึกที่มีต่อชุมชน ต่อส่วนรวมลดลง ด้วย

- สมชาย: ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่ออยู่จากประถมจะขึ้นมัธยม ช่วงนี้ติดเกมกันเยอะ ติดเกมในตลาด.....คอมพิวเตอร์นี่บางคนที่มีมันลงเกมที่ดี ก็ดีไป
- ผู้สัมภาษณ์: แล้วเขาไปเล่นกันที่ไหนคะ เกม
- สมชาย: ก็อยู่ในที่ที่เป็นของเอกชน ที่ว่าเป็นร้านๆ ร้านเกม.....อยู่ในตัวอำเภอ หลายร้านด้วย ผมดูกฎหมายเค้าอ่อนเกินไป
- สมชาย: ตอนนี้มีปัญหาเยอะครับ ถ้าเด็กติดเกมไม่ไปโรงเรียน ตื่นเช้าก็ไป เหมือนกับพรรคพวก กลับจากโรงเรียน ก็กลับเหมือนกัน ถ้าพ่อแม่ ทำงานถึงค่ำถึงคืนก็จบ
- คำฝ่าย: แล้วครอบครัวก็ไม่รู้ละ ไม่บอกทางบ้าน เค้าไม่รู้เพราะเด็กติด กระเป๋า[นักเรียน]ไปด้วย

3.6 ความต้องการของชุมชน

• ความต้องการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการวิจัยที่มีการติดตามเป็นระยะๆ นั้น พบว่าในปีแรกที่ไปเก็บข้อมูล ทั้งผู้นำและประชาชนในพื้นที่ต้องการให้มหาวิทยาลัยเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่ได้มอบให้ แม้ว่าจะไม่ได้มาตั้งเป็นมหาวิทยาลัย หรือตั้งเป็นศูนย์ คนในชุมชนยังต้องการให้มหาวิทยาลัยเข้ามาใช้พื้นที่ ให้สถานสัมพันธ์กัน ไม่อยากให้นำหน้าไป อีกทั้งยังต้องการที่จะได้รับทราบข้อมูลที่คณะวิจัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าไปสำรวจ เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าของชุมชน เป็นต้น

อย่างไรก็ดีเมื่อชุมชนไหล่น่านประสบปัญหาน้ำท่วมในปี 2549 และทางมหาวิทยาลัยได้เข้าไปมีส่วนช่วยเหลือในทันทีทำให้ภาพพจน์ของมหาวิทยาลัยในชุมชนดีขึ้น รวมทั้งคณะผู้วิจัยชุดต่างๆ เช่น จากวิทยาลัยประชากรศาสตร์ร่วมให้ความช่วยเหลือในการซื้อเมล็ดพันธุ์ผักให้กับกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ ที่ได้รับความสูญเสียจากน้ำท่วม จากวิทยาลัยการสาธารณสุขได้เข้าไปให้การอบรมและรณรงค์ในเรื่องการปลูกพืชโดยไม่ใช้สารเคมี ส่งผลให้เกษตรกรในหมู่ 1 และหมู่ 2 ส่วนใหญ่เลิกใช้สารเคมีในการเพาะปลูก ตลอดจนกลุ่มที่ทำการศึกษาด้านความหลากหลายทางชีวภาพได้นำข้อมูลเกี่ยวกับพืชและสัตว์ในพื้นที่ไปมอบให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลไว้ใช้ประโยชน์ ชุมชนต้องการให้มีการให้มีการอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ เช่น วิธีการเพิ่มผลผลิตทาง ทำให้ชุมชนรู้สึกว่าการที่มหาวิทยาลัยเป็นเครือข่ายภายนอกอีกเครือข่ายหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้ชุมชนไหล่น่านมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ชุมชนไหล่น่านเป็นชุมชนที่มีสภาพธรรมชาติที่ยังอยู่ในสภาพที่ดี มีทั้งป่าและแม่น้ำ ภูมิทัศน์สวยงามเหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งทางชุมชนได้มีการศึกษานาแนวทางในการจัดทำโครงการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น การล่องแก่งแม่น้ำว่า นั้งข้างท่องเที่ยวบริเวณหาดคาต ผาเคียน เป็นต้น ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกก็สะท้อนถึงความเป็นไปได้ที่ชุมชนจะพัฒนางานด้านนี้ อันจะช่วยเพิ่มพูนรายได้ และการพัฒนาของชุมชน ซึ่งมหาวิทยาลัยน่าจะมียุทธศาสตร์เข้าไปช่วยส่งเสริมใน

เชิงวิชาการอาทิเช่น ในด้านการวางแผน การวางแผนและการปรับปรุงภูมิทัศน์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การประชาสัมพันธ์ การตลาด เป็นต้น

- คำฝ่าย: บางทีอยากส่งเสริมการท่องเที่ยว...คะ ส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ของเรามีป่าเยอะ แล้วก็เรื่องศิลปวัฒนธรรม ของเรามีประวัติแต่ที่ว่าไม่ค่อยเป็นที่รู้จัก อย่างเช่นพระธาตุเจดีย์บิดของบ้านบุญเรืองก็มีประวัติมานาน มีพระธาตุจอมแจ้ง อยู่ที่บ้านไหล่นาน
- สมชาย: ก็ เเมื่อญที่ว่ามีแม่น้ำสองสาย เรามีการล่องแก่งอยู่ในเขตของตำบลไหล่นานด้วย แต่ชื่อของแก่งจะเป็น ล่องแก่งแจ่ม(ซึ่งอยู่อีกอำเภอหนึ่ง).....เขตเรา เค้ายืมสถานที่ไป
- คำฝ่าย: เคยจัด[ล่องแก่ง]ครั้งหนึ่งคะ.....แต่การประชาสัมพันธ์ของเราคงไม่ทั่วถึง.....

3.7 ความต้องการความช่วยเหลือจากรัฐ

ผลจากการวิจัยเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ ต่างชี้ให้เห็นว่า ชุมชนมีความต้องการที่จะให้รัฐช่วยเหลือในด้าน ต่างๆ ได้แก่ ความต้องการสิทธิในที่ดินทำกินเนื่องจากที่ดินส่วนใหญ่ ยังขาดเอกสารกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ประชาชนใช้ทำการเกษตรกรรมส่วนใหญ่ นั้นยังขาดเอกสารสิทธิ์ ทำให้ประชาชนไม่กล้าลงทุนลงแรงมากนักเพราะไม่มั่นใจ อย่างไรก็ตามการที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์นี้แม้จะทำให้ประชาชนไม่ได้เป็นเจ้าของที่ทำกิน ความต้องการแหล่งน้ำเพิ่ม เช่น บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เพื่อใช้ทำการเกษตรในฤดูแล้ง ความต้องการด้านการตลาดเพื่อรับซื้อผลผลิต เช่น ผลิตภัณฑ์นมของกลุ่มสตรี ผลิตภัณฑ์จักสานของผู้สูงอายุ

ในเรื่องการพัฒนาอาชีพนั้นเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับการกล่าวถึงจากผู้ให้สัมภาษณ์ การพัฒนาอาชีพ จะช่วยให้ชุมชนสามารถบรรลุตามเป้าหมายในเรื่องการลดความยากจนและการสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียง และ การพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ผ่านมาในอดีตการให้ความช่วยเหลือจากภาครัฐยังขาดความต่อเนื่องและไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

สนภาพ: ผมว่านี่จะต้องมาดูแลในเรื่องของการพัฒนาอาชีพละ ผมว่านะยังงี้ก็ตามเออะ เศรษฐกิจต้องดีก่อน คือ เรายอมรับว่าคนเราโอเคแล้วนะ คือ ชาวบ้านนี่ในการปฏิบัติเค้าเก่ง....แต่ยังขาดในเรื่องของวิชาการนะครับ แล้วกระบวนการขั้นสุดท้ายคือว่าจะให้เขาไปขายยังงี้

สมหวัง: ถ้ามาแก้ปัญหาความยากจนนี้ ผมเห็น(ขอสงวนนาม)มาเหมือนกันแก้ปัญหาความยากจน.....หน่วยโน้นมาพูดบ๊ิบๆ หน่วยนี้มาพูดบ๊ิบๆ

ผมว่าอย่างนี้ก็โกหกกันนี่มันไม่ได้เอาอะไรมาช่วยนี่...มาพูด...ทำสอน
 เค้าทำวิธีนี้ วิธีนี้ (ชาวบ้าน) เค้าก็บอกเค้าทำอยู่แล้ว ยังทำเป็นตักว่า
 คนที่มาสอน

สมหวัง: ที่นี้เค้ามาพูด เค้ามาจัดเป็นกลุ่ม.....มาพูดอย่างโน้นอย่างนี้ ผมว่ามัน
 เข้าตำราเก่าละ (หัวเราะ) เข้าตำราเก่าๆ มาทำให้เสร็จสิ้น เสร็จสิ้น ว่า
 เขามาแล้ว....ไม่ต่อเนื่อง ไม่เป็นอาชีพหรอก ผมว่าไม่เป็น

บทที่ 4 สรุปและข้อเสนอแนะ

4.1 สรุปและข้อเสนอแนะ

จากข้อมูลในการวิจัยทั้งจากข้อมูลทุติยภูมิและปฐมภูมิด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ พบว่าชุมชนโหล่น่านเป็นชุมชนที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้อย่างยั่งยืนในรูปของชุมชนเกษตรกรรมที่มีระบบเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากปัจจัยต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้

4.1.1 ทูทางธรรมชาติ

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีแม่น้ำน่านและแม่น้ำว่าไหลผ่าน ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ตำบลโหล่น่านมีความอุดมสมบูรณ์ ภูมิทัศน์มีความงดงาม มีป่าไม้ล้อมรอบทั่วทั้งตำบลพื้นที่ ป่าเป็นเสมือนตลาดของชุมชน เป็นแหล่งอาหาร แหล่งรายได้เสริม มีความหลากหลายในพรรณพืชและสัตว์ต่างๆ ในส่วนของน้ำ มีแม่น้ำและลำธารหลายแห่ง เป็นที่อาศัยของปลาและสิ่งมีชีวิตนานาชนิด หากสามารถรักษาสภาพเดิมไว้ได้ก็เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมอย่างยิ่งแก่การพัฒนาเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพ และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

4.1.2 ทูมนุษย์และทุนภูมิปัญญา

ลักษณะทางประชากรและภูมิศาสตร์ มีประชากรหนาแน่นน้อยและ ประชากรความเป็นหนึ่งเดียวกันสูงในด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม อันเป็นส่วนสำคัญที่เอื้อต่อความสามัคคีและจิตสำนึกต่อส่วนรวมของสมาชิกในชุมชน

ประชาชนให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลและกลุ่มต่างแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

การมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถสืบทอดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และสามารถพัฒนาเป็นอาชีพเสริมได้ เช่น การทอผ้า การทำเครื่องจักสาน การทำไม้กวาด การเล่นดนตรีพื้นบ้าน เช่น สะล้อซอซึง การแพทย์แผนไทยโดยเฉพาะในด้านสมุนไพร

4.1.3 ทูสถาบัน

ระบบครอบครัวและเครือญาติยังคงมีความเข้มแข็ง ประชาชนในพื้นที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเสมือนเป็นเครือญาติ ประชากรส่วนใหญ่ยึดมั่นในคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต พระและวัดเป็นศูนย์รวมด้านจิตใจและมีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาชุมชน มีการนำความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ผู้นำชุมชนมีศักยภาพในการเป็นแกนนำในการพัฒนา และสามารถสร้างเครือข่ายภายในระดับท้องถิ่น จนถึงระดับภูมิภาค

เจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่น เข้าใจและตระหนักถึงปัญหาและความต้องการของชุมชน และให้การสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานในระดับท้องถิ่น และส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรโดยให้บริการสาธารณะที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสาธารณสุข และการศึกษา

มีกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ที่รวมตัวกันอย่างเข้มแข็งภายในชุมชน เช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ และน้ำ กลุ่มทำเหมือง กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผู้สูงอายุ

มีเครือข่ายการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนทั้งภายในและภายนอกชุมชน

มีการยึดมั่นในระบบบรรทัดฐานของชุมชนอย่างเหนียวแน่น มีการร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ มีเวทีประชาคมให้สมาชิกของชุมชนแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งมีระบบการกำกับดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎ กติกาของชุมชน

การพัฒนากระบวนการปกครองท้องถิ่นให้ไม่ขึ้นกับตัวบุคคลเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากที่ผ่านมาชุมชนสามารถรวมตัวกันได้อย่างดีเนื่องจากกลุ่มผู้นำเข้มแข็งทำหน้าที่เป็นผู้นำมาเป็นเวลาต่อเนื่องและยาวนาน ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากประชาชนส่วนใหญ่ และผู้นำท้องถิ่นเป็นระบบเครือญาติ มีการเชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับจังหวัด ดังนั้นจึงต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ที่จะเป็นตัวแทนของประชาชน เพื่อจะได้มีผู้นำที่มีศักยภาพไม่ด้อยไปกว่าเดิมมาทดแทนผู้นำรุ่นเก่าต่อไปในอนาคต รวมทั้งต้องพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ความสำนึกในหน้าที่ต่อชุมชนให้ดียิ่งขึ้น เพื่อที่จะให้ชุมชนสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องอย่างเป็นระบบไม่ติดกับตัวบุคคล เพื่อจะได้ไม่เกิดวิกฤตเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำในอนาคต

นอกจากนี้ควรปลูกฝังค่านิยมตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเรื่องความพอเพียง เพื่อให้ประชาชนและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม รู้จักแบ่งปันและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักความพอดีและยึดมั่นในคุณธรรมอันจะเป็นภูมิคุ้มกันภัยจากกระแสบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงจะสามารถสร้างสมดุลและป้องกันมิให้ได้รับผลกระทบจากความแปรปรวนของกระแสโลกาภิวัตน์ ดังนั้นจึงน่าที่จะเป็นระบบที่เหมาะสมที่สุดต่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนของชุมชนไหล่นาน

4.2 ประเด็นที่ท้าทาย

จากข้อมูลเชิงปริมาณเห็นได้ชัดว่าไหล่นานได้เข้าสู่สังคมสูงวัยแล้วและค่อนข้างรวดเร็วกว่าพื้นที่อื่นๆ โดยส่วนใหญ่ของประเทศ แม้ว่าในปัจจุบันชุมชนไหล่นานยังคงให้ความสำคัญและความ

เคารพกับผู้สูงอายุ แต่การเปลี่ยนเป็นประชากรสูงอายุอย่างรวดเร็วนี้อาจส่งผลกระทบต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของไหล่น่านในหลายมิติ

คุณภาพชีวิตของประชากรสูงอายุ ข้อจากการสำรวจ แสดงให้เห็นว่าไหล่น่านได้เข้าสู่สังคมสูงวัยและมีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงอยู่ในลำดับต้นๆของประเทศ จากข้อมูลเชิงปริมาณ ชุมชนไหล่น่านได้มีการจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุในทุกหมู่บ้าน มีการจัดสรรเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุที่ยากไร้และถูกทอดทิ้งและอบต. ยังจัดเงินช่วยเหลือให้แก่ผู้สูงอายุที่ยากไร้และถูกทอดทิ้งปีละ 1,000 บาท แต่กิจกรรมที่ทำมักเน้นในเรื่องของประเพณี เช่น รดน้ำดำหัว กิจกรรมวันผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุที่เข้มแข็งมีแต่เฉพาะชมรมที่จัดตั้งขึ้นที่สถานีนอนามัย ที่มีกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ และการเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุที่ผ่านมาชุมชนยังไม่ได้เตรียมพร้อมสำหรับการเป็นสังคมสูงวัยมากนัก ยังมุ่งเน้นการพัฒนาและการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กต่างๆ ที่ประชากรวัยเด็กได้ลดจำนวนลงเป็นลำดับ

การที่ชุมชนไหล่น่านจะเป็นชุมชนที่เป็นต้นแบบของเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้น ต้องเร่งเตรียมการด้านต่างๆ สำหรับประชากรสูงวัยด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมความพร้อมในเรื่องรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้คนออมตั้งแต่วัยทำงาน การส่งเสริมสุขภาพ การส่งเสริมกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การเตรียมระบบสวัสดิการหรือช่วยเหลือเกื้อกูลผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจหรือสุขภาพ เช่น การจัดเตรียมระบบและอาสาสมัครของชุมชนเพื่อดูแลช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ การจัดสวัสดิการในชุมชนเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาต่างๆ และที่สำคัญคือ ควรมีการพัฒนากระบวนการข้อมูลด้านประชากรสูงวัยในชุมชน เพื่อจะใช้ในการติดตามแนวโน้มและเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนเพื่อให้บริการและจัดสวัสดิการต่างๆ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน

การย้ายถิ่นออกของประชากรในวัยแรงงาน อาจส่งผลให้ในอนาคต ชุมชนอาจขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรได้ เนื่องจากประชากรเกิดน้อยลงเป็นลำดับ และประชากรสูงวัยมีจำนวนและสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงควรมีการเตรียมการเรื่องกำลังคนในอนาคต ที่จะรักษาแรงงานในภาคเกษตรไว้ได้อย่างไร จะทำอย่างไรให้แรงงานในภาคเกษตรได้รับการพัฒนาทักษะหรือแรงงานที่ไปศึกษาต่อในที่ต่างๆ กลับมาทำประโยชน์และพัฒนาชุมชนของตนเอง และจะต้องนำเอาเทคโนโลยีมาช่วยในทางการเกษตรอย่างไรบ้าง

4.3 บทบาทของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในส่วนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น แม้จะไม่ได้มีนโยบายที่จะเข้าไปจัดตั้งมหาวิทยาลัย ดังที่ชุมชนคาดหวังไว้ แต่ก็สามารถที่จะลดความผิดหวังของชุมชน โดยการเข้าไปมีส่วนส่งเสริมการพัฒนาชุมชนดังกล่าว ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ชุมชนไหล่น่านน่าจะเป็นชุมชนต้นแบบอย่างดีในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นนักวิชาการในสาขาสังคมศาสตร์ของมหาวิทยาลัย น่าที่จะเข้าไปศึกษาและช่วยในการพัฒนาของชุมชน เช่น การให้ความรู้ในเรื่องการออม การทำบัญชีเบื้องต้น เทคนิคด้านการ

ประชาสัมพันธ์และการตลาด การพัฒนาฐาน เป็นต้น ส่วนนักวิชาการในสาขาวิทยาศาสตร์ น่าที่จะเข้าไปช่วยในด้านการศึกษาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ การให้ความรู้ในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การขยายพันธุ์พืชและสัตว์ ความรู้เรื่องสมุนไพร ความรู้เรื่องการใช้สารเคมี และการทำปุ๋ยชีวภาพและการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมี การส่งเสริมสุขภาพเพื่อสังคมสูงวัย การอบรมผู้ดูแลผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้นักวิชาการในด้านมนุษยศาสตร์ น่าจะเข้ามามีบทบาทในการช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ชุมชนไหล่น่านนี้เป็นชุมชนที่มหาวิทยาลัยควรจะเป็นชุมชนกรณีศึกษาสำหรับการวิจัยระยะยาว (longitudinal study) ทั้งในมิติด้านสังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ รวมทั้งควรเป็นพื้นที่สำหรับการวิจัยเพื่อการพัฒนาโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพเสริมเพื่อให้ชุมชนพัฒนาต่อไปได้ด้วยตัวเอง ทั้งนี้การเข้าไปในดำเนินการต่างๆ ในชุมชนควรอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน ควรเป็นการศึกษาและแลกเปลี่ยนข้อมูลกันเปลี่ยนความรู้ ข้อมูล และความคิดเห็นระหว่างนักวิชาการ และ ประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดบูรณาการระหว่างวิทยาการสมัยใหม่กับภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำองค์ความรู้และข้อมูลไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนไหล่น่าน

แม้ว่าชุมชนตำบลไหล่น่านมีจุดเด่นและปัจจัยที่เสริมศักยภาพของชุมชนหลายประการ แต่หากจะให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงประเด็นต่อไปนี้ด้วย ได้แก่ การเตรียมความพร้อมสำหรับสังคมสูงอายุ การกระจายการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะให้ทั่วถึง การพัฒนาและการขยายตลาดเพื่อเป็นฐานทางเศรษฐกิจชุมชน การควบคุมการใช้สารเคมีในการเกษตรเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและห่วงโซ่อาหาร และการแก้ไขปัญหาเรื่องสิทธิและกรรมสิทธิ์ในที่ทำกิน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ตัวอย่างแนวทางในการพัฒนาตามศักยภาพของชุมชน

จากผลสรุปข้างต้นแสดงให้เห็นได้ว่าชุมชนตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่านมีศักยภาพหลายด้านที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

5.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

5.1.1 วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. มุ่งเน้นคุณค่าของธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มากกว่าการเสริมแต่งสภาพธรรมชาติและสภาพสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว
2. ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องดูแลรักษาและคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว
3. ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสเรียนรู้ หรือได้รับประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมโดยตรง เพื่อเป็นการสร้างความพึงพอใจและช่วยสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
4. ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันก็เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น

5.1.2 หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนำไปสู่หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม โดยการออกแบบสิ่งก่อสร้างที่กลมกลืนกับธรรมชาติ
2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวโดยผ่านสื่อต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและได้รับความเพลิดเพลิน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และช่วยลดผลกระทบด้านลบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการที่พัก และการขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผู้ชมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ การจัดการ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกเป็นเจ้าของ

5.1.3 ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. ให้ความสำคัญกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านชีวภาพ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมประเพณี โดยยึดหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง

2. มีลักษณะการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ต้องไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือให้กระทบน้อยที่สุด เพื่อส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

3. คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4. ให้ความรู้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวพร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการทะนุถนอมไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมรอบๆ ตัว

5. ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและมีผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ให้ผู้ชมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การกระจายรายได้

6. ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านจำนวนนักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน และสภาพแวดล้อมโดยรวม

7. มีการตลาดของบริการครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง เป็นธุรกิจท่องเที่ยวที่เน้นในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

8. เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ ต้องการเข้ามาท่องเที่ยวหรือกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก ดังนั้นกิจกรรมท่องเที่ยวจึงต้องตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5.1.4 มาตรฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 8 ประการที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นนำมาสู่การกำหนดมาตรฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 8 ประการ คือ

1. ต้องมีระบบจัดการที่ดีใน 4 ด้าน ดังนี้

- ด้านการให้ข้อมูลล่วงหน้าเพื่อทำความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว
- ด้านการจัดรายการนำเที่ยวที่เน้นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว
- ด้านข้อกำหนด การปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยว
- ด้านการตลาดท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความสามารถรองรับของพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยว

2. ต้องมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลต่อการวางแผนและการจัดการ
3. ต้องมีโครงการร่วมกับคนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อคืนกำไรสู่แหล่งท่องเที่ยว
4. ต้องมีระบบการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว
5. ต้องมีระบบสร้างคุณภาพ โดยจัดอบรมด้านความรู้และทักษะแก่บุคคลที่เกี่ยวข้อง
6. ต้องมีระบบรักษาความปลอดภัย เนื่องจากมีความเสี่ยงสูง
7. ต้องมีระบบการให้บริการที่มีคุณภาพ โดยใช้ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมในการลดมลพิษและใช้อย่างคุ้มค่า
8. ต้องมีการร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างงานและกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น

5.1.5 ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่

เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับระบบนิเวศ

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ

เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ

เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึก

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม

เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น ยกกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตน อีกทั้งยังเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย

5.1.6 กิจกรรมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรมการท่องเที่ยวอาจจำแนกเป็น กิจกรรมที่เน้นการพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมที่เน้นการแสดงออกและกิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ จากการทบทวนกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในการท่องเที่ยวทั้งสิ้น จำนวน 29 กิจกรรม เป็นกิจกรรมที่เน้นการแสดงออกมากที่สุด รองลงมา คือ กิจกรรมในการแสวงหาความรู้ กิจกรรมต่าง ๆ นี้ อาจมีความเหลื่อมซ้อน หรือสามารถปฏิบัติร่วมกันได้ แต่ผลของการประกอบกิจกรรม อาจมีวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน

กิจกรรมต่าง ๆ ในการท่องเที่ยวนั้นเป็นเครื่องมือที่จะนำการท่องเที่ยวไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ คือ การให้การศึกษา เรียนรู้ร่วมกันด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ประกอบด้วย

1. กิจกรรมเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติ เช่น เดินป่า ศึกษาธรรมชาติศึกษาพันธุ์พืช ส่องสัตว์ ดูนก ดูผีเสื้อ พายเรือ ดำน้ำดูปะการัง ตั้งแคมป์ ล่องแพ ชิม่า นั่งช้าง
2. กิจกรรมกึ่งนิเวศ เช่น ถ่ายรูป บันทึก/เสียง ศึกษาท้องฟ้า ชีววิทยาท้องเที่ยว (เสือภูเขา) ปีนไต่เขา ตกปลา
3. กิจกรรมทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เช่น ชมความงาม ศึกษาเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ความเก่าแก่ ลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งประวัติศาสตร์ ชื่นชมงานศิลปกรรม และวัฒนธรรม ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้พฤติกรรม และวิถีชีวิตชุมชน

กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้มีลักษณะเฉพาะเหมาะกับบางพื้นที่และบางกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ต่างกัน มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกหรือเครื่องมือต่างกัน รวมทั้งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระดับที่ต่างกันด้วย เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวประกอบกับพิจารณากรอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถประเมินความเหมาะสมในการจัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบเชิงนิเวศได้ ซึ่งกิจกรรมที่มีแนวโน้มเป็นกิจกรรมเชิงนิเวศหรือกึ่งนิเวศจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระบบนิเวศในพื้นที่ เกี่ยวข้องกับประชาชนหรือชุมชนในท้องถิ่นค่อนข้างมาก และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมนั้นต้องมีการจัดการลดผลกระทบด้วย หากปราศจากมาตรการลดผลกระทบที่ดีแล้ว กิจกรรมเหล่านั้นจะเป็นตัวเร่งการทำลายทรัพยากรให้เสียหายได้เร็วยิ่งขึ้น

5.2 การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

จากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ที่เน้นบทบาทการพัฒนาชุมชน และการที่รัฐบาลออกกฎหมาย การกระจาย อำนาจสู่ท้องถิ่น เป็นแรงผลักดันให้องค์กรท้องถิ่น และ หน่วยงานต่างๆ ให้ความสำคัญกับการสร้างรายได้ให้กับชุมชนโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นจุดขาย จึงทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวหลายรูปแบบในชุมชน ซึ่งการจัดกิจกรรม Home Stay ก็เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวหนึ่งที่มีความสนใจมาก ทั้งจากองค์กรท้องถิ่น องค์กรเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ

จากการที่รัฐบาลได้ประกาศให้ปี 2541-2542 เป็นปีท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand) ทุกหน่วยงาน ของภาครัฐมีนโยบาย สนับสนุนกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการจัดการท่องเที่ยว ในแหล่งชุมชน และขยายกิจกรรม Home Stay เพิ่มมากขึ้น เช่น หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยบ้านโคกโก่ง อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ บ้านทรงไทยปลายโพพวง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม รวมทั้งพื้นที่ชนกลุ่มน้อยหมู่บ้านชาวเขาก็กมีการสนับสนุนการจัดกิจกรรม Home Stay ด้วยเช่นกัน

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น ทั้งในกลุ่มชาวไทยและ ชาวต่างประเทศ มีการจัดกิจกรรม การท่องเที่ยวในแหล่งชุมชน เพื่อศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม นวัตกรรมของท้องถิ่น โดยมี Home Stay ที่มีความหมายมากกว่า เป็นที่พัก เนื่องจากเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างหนึ่ง ซึ่งยึดเอารูปแบบ ที่พักเป็นศูนย์กลางและจัดให้มีกิจกรรมในด้านต่างๆ

ตามความต้องการของ นักท่องเที่ยว อย่างหนึ่ง ซึ่งยึดเอารูปแบบที่พักเป็นศูนย์กลาง และจัดให้มีกิจกรรมในด้านต่างๆ ตามความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมอยู่ด้วย

5.3 แนวนโยบายและการจัดการการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พยอม ธรรมบุญ (2542) กล่าวว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวในอนาคต มีการคาดหวังให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งระบบ เพื่อสามารถตอบสนองกระแสความต้องการด้านอนุรักษ์ความต้องการของตลาด และกระแสของการพัฒนาคน ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ "การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีการจัดการสิ่งแวดล้อม ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสืบไป" ดังนั้นการท่องเที่ยวของประเทศแบบเดิมที่เน้นตอบสนองการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักแต่ยังไม่ครอบคลุมการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของผลกระทบต่อทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) ที่สามารถรองรับและตอบสนองแนวทางการพัฒนาของชาติ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 ตามวัตถุประสงค์ที่จะเสริมสร้างการพัฒนาประเทศให้สมดุล คือ

1. ตอบสนองวัตถุประสงค์ในการเสริมสร้างศักยภาพของคน โดยเฉพาะด้านการเสริมสร้างและพัฒนาสุนทรียภาพทางจิตใจ รวมทั้งการมีกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการสร้างจิตสำนึกในด้านสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน
2. ตอบสนองการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางสังคมให้ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของคนในชุมชน พัฒนาเสริมสร้างสมรรถภาพของชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ และมีการกระจายรายได้ที่เหมาะสม เป็นธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน
3. ตอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่มีเสถียรภาพมั่นคงและสมดุล ระหว่างคน เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพิ่มขีดความสามารถในสาขาบริการให้มีคุณภาพ คงเอกลักษณ์รวมทั้งให้มีนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพให้มากขึ้น
4. มีส่วนในการช่วยการปรับบทบาทของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้หน่วยงานท้องถิ่นสร้างกลไกพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสถานที่ท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ เพื่อระดมความร่วมมือจากประชาชนและชุมชนในท้องถิ่น ในการพัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว
5. ช่วยการวางแผนพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์เกิดความสมดุลทั้งในด้านระบบนิเวศ โดยให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้น ควบคู่ไปกับการนำเครื่องมือทางกฎหมายและเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการควบคุมดูแล รวม

ไปถึงการสร้างวินัยในการจัดการ ซึ่งสามารถสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน

6. มีบทบาทแสดงออกถึงการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการพัฒนาให้รัฐและประชาชนมีความเข้าใจที่ดี มีความรับผิดชอบ และมีความเอื้ออาทรต่อกัน โดยมีการใช้หลักนิติธรรมในการบริการ และการจัดการประชาชนให้มีหลักประกันในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของรัฐมากขึ้น

ดังนั้น การกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวงเชิงนิเวศ จึงอยู่ในกรอบของการพัฒนาประเทศตามนโยบายด้านต่างๆ ภายในกระบวนการทัศน์ใหม่ที่เหมาะสม นโยบายการท่องเที่ยวงเชิงนิเวศจึงเป็นนโยบายเชิงกลยุทธ์เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางสำหรับระดับปฏิบัติการ เป็นการขยายนโยบายการท่องเที่ยวงของประเทศ ภายใต้กรอบพัฒนาแห่งชาติ ให้มีความชัดเจนในนโยบายย่อยด้านต่างๆ และมีลักษณะเฉพาะและชัดเจนมากขึ้น โดยมุ่งหวังที่จะให้นโยบายนี้เป็นกรอบของการจัดการในพื้นที่และกิจกรรมเฉพาะในขอบเขตที่หลากหลาย

5.3.1 แนวนโยบายหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวงเชิงนิเวศ

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวงจะต้องมีการควบคุม ดูแล รักษาและจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยง กัดเว้นการท่องเที่ยวงในพื้นที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกกระทบและฟื้นตัวได้ยาก

2. การจัดการท่องเที่ยวงเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ การจัดกิจกรรมที่เหมาะสม และการปรับสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมที่มีอยู่ หลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวงรูปแบบอื่นๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวงเชิงนิเวศสู่การจัดการโดยรวม

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวงเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่ามุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจและการมีรายได้เพียงอย่างเดียว

4. การจัดการท่องเที่ยวงเชิงนิเวศต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์การท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการและการแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยวง รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกๆระดับ

5. จัดลำดับความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวงเชิงนิเวศ เป็นความจำเป็นในการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยองค์กรต่างๆ มีการกำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวงเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดการจัดการที่เหมาะสม

6. นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวงเชิงนิเวศเข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่างๆ อย่างมีความ สำคัญ ได้แก่ แผนระดับท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค

7. สนับสนุนการศึกษา วิจัย และประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

8. มีการใช้กฎหมายควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ตักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไป

9. จัดทำแนวทางปฏิบัติ (Code of Conduct) แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยให้มีการประสานด้านข้อมูลข่าวสาร การจัดเครือข่ายร่วมกันทุกระดับ

5.4 กลยุทธ์ในการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ผลจริงนั้น จึงมีแนวกลยุทธ์ในการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีทั้งสิ้น 6 ด้าน ดังนี้

1. กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
2. กลยุทธ์การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
3. กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นและผู้ที่เกี่ยวข้อง
4. กลยุทธ์การส่งเสริมการตลาดและบริการนำเที่ยว
5. กลยุทธ์การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการท่องเที่ยว
6. กลยุทธ์การส่งเสริมการลงทุน

5.5 มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย

ดัชนีชี้วัดมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยกำหนดให้มีดัชนีชี้วัดมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย 8 ด้าน 43 ดัชนีชี้วัด มีดังนี้

1. มาตรฐานด้านที่พัก

- 1.1 โครงสร้างบ้านพักมีความมั่นคง หมายถึง ลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ
- 1.2 บ้านพักมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก และแสงสว่างส่องเข้าถึง ไม่มีกลิ่นอับ และวันลางคาที่สามารถกันน้ำฝนได้
- 1.3 มีที่นอนที่สบาย ตามสภาพชุมชน และเครื่องนอนที่สะอาด
- 1.4 มีห้องอาบน้ำ และส้วมที่สะอาด
- 1.5 มีการเปลี่ยนผ้าปูที่นอน และอุปกรณ์สำหรับการนอนทุกครั้งเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาพัก
- 1.6 มีการกำจัดแมลงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอยู่เสมอโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน
- 1.7 มีการดูแลสภาพแวดล้อมบริเวณบ้าน ควรมีการปลูกต้นไม้ ไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ผลเพิ่มหากมีที่พอ มีที่นั่งเล่นบริเวณลานบ้าน นอกจากนี้ควรทำความสะอาด สิ่งที่อยู่บริเวณบ้านอยู่เสมอ ไม่ควรมีที่น้ำขังที่เป็นแหล่งเพาะยุง หากมีตุ่มน้ำฝนควรมีฝาปิด

2 มาตรฐานด้านอาหารและโภชนาการ

2.1 มีอาหารปรุงมาอย่างดี สะอาดและถูกหลักโภชนาการ ควรเป็นอาหารพื้นบ้าน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้การปรุงทุกขั้นตอน ต้องเน้นความสะอาด

2.2 ภาชนะที่ใช้สะอาดและปลอดภัย มีชั้นกกลาง สำหรับใช้ตักอาหารทุกครั้ง ภาชนะต่าง ๆ ที่ใช้ปรุงอาหาร และใช้รับประทานอาหาร จะต้องทำความสะอาดและล้างด้วยน้ำสะอาด โดยการใช้ น้ำยาล้างจานโดยเฉพาะ ห้ามใช้ผงซักฟอกล้างโดยเด็ดขาด และหลังจากล้าง ควรคว่ำไว้ให้แห้งก่อนเก็บ สำหรับแก้วดื่มน้ำจะต้องใส สะอาด ไม่มีกลิ่นเหม็นคาวและควรแยกล้าง

2.3 ครีวอยู่ในสภาพที่สะอาดไม่มีกลิ่น ห้องครัวอาจอยู่ในตัวบ้าน หรือ แยกจากตัวบ้านก็ได้ แต่ควรหมั่นทำความสะอาดอยู่เสมอ โดยเฉพาะหลังจากการปรุงอาหารทุกครั้ง

2.4 อุปกรณ์ที่ใช้ในครัวสะอาด ถูกสุขลักษณะ ตู้กับข้าวในห้องครัว และอุปกรณ์เครื่องปรุงต้องเก็บให้มิดชิด มีฝาปิดและกันแมลงได้ด้วย

2.5 มีน้ำดื่มและน้ำใช้ที่สะอาด โดยดูแลภาชนะทุกชนิดที่บรรจุต้องสะอาด ไม่มีลูกน้ำหรือสัตว์น้ำตลอดจนตะไคร่น้ำเกาะติดภาชนะนั้น

2.6 มีร้านอาหารในชุมชน ควรเป็นเครือข่ายในชุมชน ที่ร่วมมือกันต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องร่วมมือในเรื่องของความสะอาดของอาหาร ร้านและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่สำคัญควร ขายในราคาปกติ ไม่แพงจนเกินไป นอกจากนี้ควรมีบริการที่ยิ้มแย้มแจ่มใส และน่าประทับใจ

3. มาตรฐานด้านความปลอดภัย

3.1 มีการจัดเวรยาม ดูแลความปลอดภัย ให้นักท่องเที่ยวโดยมีตารางเวรยามชัดเจน มีการอบรมและฝึกปฏิบัติให้กับเวรยาม เมื่อมีเหตุร้าย และขอความร่วมมือให้ทุกคนในชุมชน สอดส่องดูแลคนแปลกหน้า และรับแจ้งผู้เป็นเวรยามทราบทันทีเมื่อมีเหตุร้าย

3.2 มีเครื่องมือ และวิธีการสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ เมื่อเกิดเหตุร้าย หรือกรณีนักท่องเที่ยวเจ็บป่วย ได้แก่ โทรศัพท์ โทรสาร วิทยุ เป็นต้น โดยสามารถใช้อุปกรณ์สื่อสารต่างๆ ดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง และควรมีการฝึกอบรมโดยใช้สถานการณ์จำลองเพื่อความปลอดภัยตัวในการปฏิบัติ เมื่อเกิดเหตุการณ์จริง

3.3 มีการเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น ก่อนนำส่งสถานพยาบาล เช่น การห้ามเลือด การยี้มหัวใจ การประคบ การทำแผล ควรมียาสามัญประจำบ้าน และมีที่เก็บยาดังกล่าวอย่างเหมาะสมและหาง่าย โดย อาจมีตู้ยาเฉพาะ ติดตั้งไว้ในจุดที่มองเห็นในบ้านพัก

3.4 มีการตักเตือนนักท่องเที่ยว เกี่ยวกับการเก็บรักษาทรัพย์สิน และเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับยาในกรณี ที่ นักท่องเที่ยวมีโรคประจำตัว

3.5 มีการดูแล และซ่อมแซมสิ่งก่อสร้าง ในที่พัก เพื่อความปลอดภัยอยู่เสมอ ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคง แข็งแรง และใช้งานได้อยู่ตลอดเวลา และหากเกิดชำรุด ก็ให้รีบดำเนินการซ่อมแซมทันที

4. มาตรฐานด้านการจัดการ

4.1 มีการรวมกลุ่มของชาวบ้าน จัดการในรูปของชมรม หรือ สหกรณ์

การจัดการโฮมสเตย์ ควรจะเป็นการรวมกลุ่มของชุมชนในรูปแบบของกลุ่ม ชมรม หรือ สหกรณ์ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมมากที่สุด และจะต้องมีความพร้อมในทุก ๆ ด้านด้วย สำหรับการดำเนินการโดยองค์กร หรือ บุคคลอื่นนอกพื้นที่ อาจเข้ามาสนับสนุนให้ชุมชนรวมกลุ่มกันทำได้ แต่ไม่ควรดำเนินการในเชิงธุรกิจ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาตามมาภายหลัง

4.2 มีคณะกรรมการบริหารโครงการ

เมื่อชุมชนสามารถ รวมกลุ่มทำโฮมสเตย์ได้แล้ว ควรจัดให้มีคณะกรรมการบริหารโครงการ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักประชาธิปไตยเป็นสำคัญ กรรมการดังกล่าว จะมีบทบาทและหน้าที่ชัดเจนในการดำเนินการโฮมสเตย์ของชุมชน

4.3 มีการกำหนดข้อปฏิบัติ สำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อมิให้เกิดปัญหาที่ขัดต่อวัฒนธรรม จารีต ประเพณี ความเชื่อของชุมชน

กรรมการบริหารโฮมสเตย์ของชุมชน ต้องร่วมกันกำหนดข้อปฏิบัติต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยว ทราบล่วงหน้า โดยกำหนดสิ่งที่นักท่องเที่ยวทำได้ และทำไม่ได้ เช่น การแต่งกายไม่สุภาพ การแสดงออกของชายและหญิงลักษณะสุ่อว การใช้สารเสพติด เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวยอมรับและเข้าใจก่อนเดินทาง ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดปัญหาที่ขัดต่อวัฒนธรรมของชุมชน

4.4 มีระบบการจองล่วงหน้า และลงทะเบียนเพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว ระบบจองล่วงหน้า หมายถึง เมื่อนักท่องเที่ยวต้องการมาเที่ยวจะต้องสามารถจองล่วงหน้าได้ โดยควรจัดเตรียมดังนี้

- 1) ใช้โทรศัพท์ หรือ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือไปรษณีย์ จองโดยตรงกับกรรมการของโฮมสเตย์
- 2) จองผ่านบริษัทนำเที่ยว การจองล่วงหน้าดังกล่าวต้องมีการตอบรับและต้องแจ้งให้นักท่องเที่ยวทราบข้อปฏิบัติล่วงหน้าด้วย

4.5 มีรายละเอียดเกี่ยวกับค่าธรรมเนียมและบริการต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวทราบชัดเจน ค่าธรรมเนียม และค่าบริการต่าง ๆ ควรระบุไว้ ในข้อมูลการประชาสัมพันธ์ เช่น ค่าที่พัก / คน / คืน ค่าอาหาร / คน / มื้อ ค่าน้ำเที่ยว / คน หรือกลุ่ม ฯลฯ

4.6 มีข้อมูลกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างละเอียดให้นักท่องเที่ยวเลือก เนื่องจากกิจกรรมที่จัดให้นักท่องเที่ยวในแต่ละชุมชน มีลักษณะหลากหลาย และแตกต่างกันตามสภาพของแต่ละชุมชน ดังนั้นจึงควรระบุกิจกรรมที่ชุมชนสามารถจัดไว้ให้ครบถ้วน และให้นักท่องเที่ยวเป็นผู้เลือกตามความต้องการ

4.7 ชุมชนไม่หวังจะสร้างรายได้จากโฮมสเตย์อย่างเดียว และต้องไม่มีผลกระทบต่ออาชีพดั้งเดิมของชุมชน สมาชิกในชุมชนที่จัดโฮมสเตย์จะต้องตระหนักเสมอว่า โฮมสเตย์เป็นเพียงอาชีพเสริม มิใช่อาชีพหลัก ทั้งนี้สมาชิกของชุมชน หน่วยงานภายนอกที่สนับสนุน และบริษัททัวร์ต้องเข้าใจตรงกัน

5. มาตรฐานด้านกิจกรรมท่องเที่ยว

5.1 มีกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น เดินป่า ตกปลา ซึม่า ปีนเขา ซ้ำจักรยาน ฯลฯ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชน เนื่องจากกิจกรรมท่องเที่ยวในแต่ละชุมชน มีหลากหลายตามสภาพพื้นที่ และภูมิประเทศ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ชุมชนจะร่วมกันจัดขึ้น และกำหนดไว้ชัดเจน มีผู้นำเที่ยว มีความปลอดภัย และเตรียมอุปกรณ์ไว้ให้พร้อม เช่น การตกปลา ต้องเตรียมพร้อมว่า ใครนำเที่ยว อุปกรณ์ตกปลาคืออะไร และสถานที่ตกปลาอยู่ที่ไหน เป็นต้น

5.2 มีกิจกรรมฝึกหัดศิลปหัตถกรรม พื้นบ้าน เช่น ทอผ้า จักสาน ฯลฯ

โดยทั่วไป ชาวบ้านมักมีความรู้ ความสามารถในการด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอยู่แล้วจึงควรจัดให้มีกิจกรรมนี้ ให้นักท่องเที่ยวได้เลือกด้วย เช่น ฝึกหัดการทอผ้า การจักสาน เป็นต้น

5.3 มีกิจกรรมต้อนรับ ตามประเพณีของท้องถิ่น เช่น บายศรีสู่ขวัญ ฯลฯ

เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางถึง ชุมชน ควรจัดกิจกรรมต้อนรับ โดยอาศัยวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ที่เคยปฏิบัติอยู่แล้ว เช่น การบายศรีสู่ขวัญ หรือการต้อนรับด้วยความยิ้มแย้ม แจ่มใสและอบอุ่น เป็นต้น โดยกิจกรรมดังกล่าวไม่ควรปรุงแต่งจนขัดแย้งกับประเพณีดั้งเดิมของชุมชน

5.4 มีกิจกรรมบันเทิง เช่น ดนตรีการเดินรำ การแสดงพื้นบ้าน ฯลฯ ควรจัดให้นักท่องเที่ยวเลือกด้วย เช่น ดนตรีพื้นเมือง การเดินรำ และการแสดงพื้นบ้าน โดยการแสดงต่างๆ ควรเป็นของชุมชน

5.5 มีกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมทุกชนิด ทุกประเภทที่จัดให้กับนักท่องเที่ยว จะต้องยึดหลักการเดียวกัน คือ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ไม่ทิ้งขยะ ไม่ขีดเขียนบนแผ่นหิน ไม่ส่งเสียงดัง เป็นต้น

5.6 มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของบ้าน เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชุมชน และการถ่ายทอดตำนาน หรือประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

ในระหว่างที่นักท่องเที่ยวอยู่ในชุมชนจะต้องตระหนักเสมอว่า เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ด้านนักท่องเที่ยว ก็ควรต้องเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็ได้เรียนรู้วัฒนธรรมบางอย่างของนักท่องเที่ยวด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ

6. มาตรฐานด้านสภาพแวดล้อม

6.1 มีแหล่งท่องเที่ยวประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือหลายประเภท เช่น แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตร เป็นต้น

ในบริเวณใกล้ที่พัก ควรมีแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจ ให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างน้อย 1 ประเภท ได้แก่

- 1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา ทะเล น้ำตก น้ำพุ ฯลฯ
- 2) แหล่งโบราณสถาน และประวัติ ศาสตร์ เช่น วัด เจดีย์ วัดฤโบราณ ฯลฯ
- 3) แหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชน มีอยู่แล้ว และเป็นอาชีพของชุมชน เช่น สวนผลไม้ แปลงผัก บ่อปลา รวมถึงการทำนา ปลูกข้าว ฯลฯ

6.2 มีการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และชุมชนอยู่เสมอ
ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว โดยร่วมมือกับหน่วยราชการที่มี
หน้าที่ดูแลรักษาโดยตรง

6.3 มีสถานพยาบาล ไปรษณีย์ ธนาคารอยู่ไม่ไกลเกินไป เพื่อความสะดวกในการเคลื่อนย้าย
นักท่องเที่ยวเมื่อเจ็บป่วย หรือหากไม่มีสถานพยาบาล ควรรู้จักสถานพยาบาลที่อยู่ใกล้ที่สุด ส่วนไปรษณีย์
และธนาคารก็เช่นกัน หากไม่อยู่ใกล้ชุมชน ควรจะรู้จักสถานที่ที่อยู่ใกล้มากที่สุด เพื่อแนะนำนักท่องเที่ยว
ได้

6.4 พื้นที่หลักยังคงสภาพเดิมของชุมชน และยังรักษาวัฒนธรรมและประเพณีของตน
ชุมชนที่มีไฮสโตย จะต้องช่วยกันรักษาสภาพเดิมของชุมชน โดยไม่ควรเปลี่ยนแปลง เพื่อให้นักท่องเที่ยวพึง
พอใจจนทำลายวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของชุมชน

7. มาตรฐานด้านมูลค่าเพิ่ม

7.1 มีร้านขายของที่ระลึกในชุมชน

ควรจัดให้มีร้านค้า หรือมุมเล็ก ๆ ของชุมชน เป็นจุดจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก หากไม่มี
ชุมชนควรจัดการให้มีร้านค้าของชุมชนเกิดขึ้น

7.2 มีผลิตภัณฑ์โดยชาวบ้านและใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นผลิต

ชุมชนควรใช้โอกาสนี้ ใช้ภูมิปัญญาที่ชุมชนสั่งสมมา หรือสิ่งที่ชุมชนริเริ่มขึ้นใหม่ ทำของที่
ระลึก เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งของที่ระลึกดังกล่าว อาจเป็นสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับ
เสื้อผ้า ตลอดจนของตกแต่ง หรือ อาหาร ขนม โดยควรใช้วัสดุ หรือวัตถุดิบที่มีในชุมชนนั้นเป็นหลัก

7.3 มีโอกาสได้ เผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชนทุก ๆ ด้าน ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและชื่นชม ซึ่งถือ
ว่า เป็นการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของตนอีกด้วย

7.4 มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชน ในด้านการให้บริการที่ประทับใจ
การที่ชุมชน มีโอกาสต้อนรับนักท่องเที่ยวแต่ละครั้ง คนในชุมชนได้มีโอกาสแสดงความสามารถของตนเอง
ตามที่ตนถนัด เช่น การต้อนรับ มีศุภเทศก์ การปรุงอาหาร การทอผ้า จักสาน เป็นต้น

8. มาตรฐานด้านส่งเสริมการตลาด

8.1 มีคู่มือ หรือเอกสารเผยแพร่การท่องเที่ยวเป็นของตนเอง และเป็นข้อมูลจริง โดยคู่มือหรือ
เอกสารดังกล่าว มีรายละเอียดต่าง ๆ ครบถ้วน เช่น รายการกิจกรรมแหล่งท่องเที่ยว แผนที่เดินทางไฮมส
เตยแต่ละแห่ง ควรมีคู่มือหรือแผ่นพับ หรือ เอกสารที่รวบรวมข้อมูลให้นักท่องเที่ยวรับทราบ โดยคู่มือ
ดังกล่าวควรระบุรายละเอียดทุกประเภท ให้นักท่องเที่ยวทราบด้วย อย่างน้อยควรมีกิจกรรมการท่องเที่ยว
รายละเอียดค่าใช้จ่าย และการติดต่อ เป็นต้น

8.2 มีการเผยแพร่ข้อมูลประชาสัมพันธ์

เนื่องจากปัจจุบัน การติดต่อสื่อสารผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ทำได้ค่อนข้างง่าย โดยคนในท้องถิ่นสามารถทำได้เอง ดังนั้นโฮมสเตย์จึงควรสร้างโฮมเพจของตนเอง ซึ่งมีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ (หากมีปัญหาในการดำเนินการ ควรขอความช่วยเหลือจากฝ่ายสนับสนุน)

8.3 มีรายชื่ออยู่ใน คู่มือการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ปัจจุบันสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้จัดทำคู่มือและทำเนียบการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของประเทศไทย ดังนั้นโฮมสเตย์ต่าง ๆ จึงควรติดต่อเพื่อให้อยู่ในระบบดังกล่าว และในขณะเดียวกัน อาจมีการเชื่อมโยงข้อมูลทาง อินเทอร์เน็ตของกระทรวง ซึ่งมีโฮมเพจด้านนี้โดยเฉพาะ www.homestaythailand.org

หากชุมชนได้นำกลยุทธ์และมาตรฐานโฮมสเตย์มาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่อย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยอาจมีทีมนักวิจัยหรือเจ้าหน้าที่จากจุฬาลงกรณ์เข้าไปช่วยเหลือ แนะนำในเบื้องต้น ก็จะทำให้ชุมชนนั้นเกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืนต่อไปได้

3.6 แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวมากมายกระจายอยู่ตามอำเภอต่างๆ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น จังหวัดน่านประกอบไปด้วยอุทยานแห่งชาติถึง 7 แห่ง และมีต้นไม้มที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น คือต้นชมพูภูคา รวมทั้งบ่อเกลือภูเขาซึ่งเป็นเกลือสินเธาว์ มีแก่งน้ำที่เป็นที่นิยมในการทำกิจกรรมล่องแก่ง นอกจากนี้ยังมีวัดที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น โบสถ์วิหารที่เป็นสถาปัตยกรรมไทลื้อ ล้านนา และสถาปัตยกรรมร่วมสมัย รวมทั้งเทศกาลประเพณีต่างๆ ที่น่าสนใจ ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดน่านมีความหลากหลาย เช่น การเดินป่า ดูนก ล่องแก่ง เที่ยวชมวัดและศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.7 การท่องเที่ยวในตำบลไหล่น่าน

ถึงแม้ว่าชุมชนไหล่น่านจะยังไม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว แต่จากข้อมูลที่ได้ทำการรวบรวมและวิเคราะห์ในเบื้องต้นแล้วนั้น พบว่าชุมชนไหล่น่านมีศักยภาพที่จะพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้ โดยรูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าจะเหมาะสม คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีที่พักแบบโฮมสเตย์ เนื่องจากชุมชนไหล่น่านนั้นมีความสมบูรณ์ทั้งทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งทำให้ผู้ที่เข้าไปสัมผัสเกิดความประทับใจได้ จึงควรมีการส่งเสริมให้ผู้นำและประชาชนในท้องถิ่นมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและ

มาตรฐานของโฮมสเตย์เพื่อให้สามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างถูกต้องไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางการท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมรวมทั้งวัฒนธรรม

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่มีลักษณะเฉพาะตัวในการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติแล้วได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน รู้คุณค่าของการธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ในขณะที่ด้วยกันผู้ประกอบการก็ให้บริการอย่างดี ให้ความรู้และมีแนวทางการปฏิบัติเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ธรรมชาติ และนำรายได้บางส่วนกลับคืนสู่การบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว โดยมีโอกาสให้ชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมอย่างแท้จริงและได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจอย่างยุติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการ พัฒนาอย่างยั่งยืน และจังหวัดน่าน รวมไปถึงชุมชนโหล่น่านมีพื้นที่ที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และประเพณีวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ดังนั้นจึงควรทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชน และประชาชนในหมู่บ้านเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและ แหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย 2546. สรุปข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช 2 ค) ปี 2546.
 นิคม จารุมณี. 2535. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจที่ไม่มีวันตายของประเทศไทย.
 พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ซี.พี.บุ๊ค สแตนดาร์ด.
- ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. โครงการการจัดทำแผนแม่บทสถาบันเทคโนโลยี
 ขั้นสูง จังหวัดน่าน. รายงานฉบับสมบูรณ์ (ฉบับแก้ไข). มกราคม 2543.
- ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. โครงการการศึกษาความเป็นไปได้สถาบัน
 เทคโนโลยีขั้นสูง จังหวัดน่าน. รายงานฉบับสมบูรณ์, กุมภาพันธ์ 2543.
- ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. แผนที่ข้อมูลสารสนเทศจังหวัดน่าน : โครงการ
 การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการขยายโอกาสอุดมศึกษาไปสู่ภูมิภาค. รายงานฉบับสมบูรณ์
 สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2540. การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการ
 ท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. กรุงเทพมหานคร.
- ทีมวิจัยตำบลไหล่น่าน ประชาคมตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน 2547 รายงานการวิจัย
 ฉบับย่อ เรื่องการสร้างความร่วมมือทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำในพื้นที่
 ตำบลไหล่น่านอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน
- เว็บไซต์ RULIFE: มหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
- เว็บไซต์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) สำนักงานภาค
- องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่าน 2543 แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปี พ.ศ. 2545-
 2549
- องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่าน 2547 ก แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปี พ.ศ. 2547
- องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่าน 2547 ข แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ประจำปี พ.ศ. 2548-2552
- องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่น่าน 2547 ค แผนปฏิบัติการพัฒนาตำบล ประจำปี พ.ศ. 2547.
- www.homestaythailand.org
- www.nan.go.th
- www.nantouring.com
- www.thaitambon.com
- www.tourthai.com
- www.wiangsa.org